

78
170
K.ROOLAIN

ÕISED WARJUD

NOOR-EESTI KIRJASTUS

KAANEILUSTUS KUNSTN. NAT. MEY'lt

Õised warjud

Õ. N. ...

1912

K. Roolain

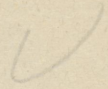
Õised warjud

Nowellið

O/ü. Noor-Eesti kirjastus

1922

K. Rohtsin

U 1487281x

A 3775.

1764

G. Roht'i trükk, Tartus.

Armulaual.

I.

Suur-reede. Ilus warakewade hommik. Kirikukellad helisesid kaeblikult, nagu leinates ja kutsudes palwele neid, kes koormat ja waewat, kellel troosti tarwis, kellel usku ja igatsust Jumala armu ja helduse järele.

Kõrge, kolmesaja-aastase kiriku gooti tornist helisesid kellad ja püüdsid oma metalse kõlaga kuulajatele meele tuletada sündmust, mis ligi kahetuhande aasta eest kuskil Juudamaal, kuningas Heroodese ajal olla olnud ning millest sündmuse kaasaeglased kui harilikust karistusest isikule, kes oli julgend rahwa usukommete ning kõigewõimulise Rooma walituse määruste wastaselt üles astuda, tähelepanematult mööda läksid ja unustasid.

Raske ülesanne kellade metalsele häälele. Raske seal, kus pole usku, igatsust, soowi.

Palwe igatseja, otsija aga mõistab, aimab, tahab aimata ja leida midagi troostivat aja kauguse müstilises perspektiivis. Tal on tarvidus olemas; tundmata, salapärane tarvidus, nagu põuasel pinnal kosutava niiskuse järele. Ja kellad helisesid, elustasid ühes kewadise looduse hingamisega, mis täis wastolusid, täis saladuslikku, ägedat surma ja elu vahelist võitlust.

Ükski aasta-aeg ei suuda hinges sarnast kahtluste formi, sarnaseid murd- ja ristlaineid tekitada kui kewad, kus päikese uimastava soojuse käes kõik endine hääbub ja tulew rahutult edasi rühib, kus igawene muutus kirglikult tegutseb, nagu kardaks ta iseennast, oma loomistööd.

II.

Kiriku kõrgete võlvide all, mida päike läbi kitsaste, nool-akende wärwiliste ruutude sumedalt walgustas, liikus hulk rahvast altari ümber. Osa rahvast põlwas poolkaares ehitet altari wõre-esise mustal sametil ja ootas, silmad maha löödud, kannatlikult ja wärisewal hingel Jumala armu ja pattude andeksandmist õpetajalt, sellelt nägemata ja kõigile tundmata Jumala asemikult, kes laias mustas mantlis

seal altarilaual sakramendi õnnistamist toimetas.

Orel mängis üht jumalateenistuse mõttele vastavat lauluviisi, mida kogudus waimustusega, nagu ajawiiteks, kaasa laulis.

Kui sakramendi pühitsemise ja palwetamise oli lõpetand, pööras õpetaja rahwa poole, silmitses seda noomiwas tõsiduses, astus wõre-esisel põlwitajate juure ning kordas, leiba jagades, monotoonselt:

„Wõtke ja sööge, sest see on minu ihu, mis teie kõikide eest ära antakse . . .“

Selle järele wõttis ta altarilaualt punase weiniga täidetud karika, ulatas seda kordamisi lauarahwale ning lausus:

„Wõtke ja jooge, seesinane karikas on uus seadus minu weres, mis teie kõikide eest ära walatakse . . .“

Reaga lõpule jõudnud, taganes õpetaja altari-laua ette ning, karikat walge rätikuga pahe-mas käes hoides, hüüdis pühaliku tõsidusega neile, kes leiba ja wiina olid saand:

„Kes usub, see saab andeks; kes aga ei usu, see sööb minu ihu ja joob minu werd enesele — nuhtluseks, ütleb meie õnnistegija Issand, Jeesus Kristus!

Kuulutan teile Jumala armu ja pattude

andeksandmist! Minge Jumala rahuga, sest teie usk on teid aidand! Amen!“

Sõnu „enesele nuhtluseks“ rõhutas õpetaja iseäranis, nii et need kostsid lunastusekuulufuses raske tingimusena, jäid uskujate kõrwa ähwardusena kumisema, segasid seda lootusrikast mõju ja tekitasid kahtlewaid küsimusi.

Palwetuse ja kiriku müstilisel mõjul tekind funnete pigistusel weeresid mitmel põlwitajal pisarad mööda kortsund ja päewitand palet alla. Need pühiti aga ruttu kas tahmund taskurätikuga wõi kuuwarukaga ära. Ei ole kerge nutta, kui teised näewad.

Märt Soosaar wõi Wahemetsa Märt, nagu rahwas teda nimetas, oli kaua aja järele täna lauakirikus. Ta tõusis ühes teistega altari wõre-esiselt põlwitamast üles, läks pikkamisi läbi rahwahulga tagasi oma pingile, kus lahtijäänd lauluraamat teda ootas. Ta pani raamatu kinni ning jäi wagusi istuma. Mär-gates, kuda ta waewafusse hinge imelik, soowitud rahu ja julgus oli tekind, mida ta ammu igatses, wilgatas Märdil noomiw mõte peas: „Miks ma ometi warem lauakirikusse ei tulnud? Mu enese süü...“

Märdi hingest oli nüüd kadund see alaline näriw kahflus ja hirm millegi teadmatu, aimamatu ees, mis talle senni ööl ega päewal

rahu ei andnud, fekitades silmi ette kohutawaid pilte, käies kaasas ikka ja igal pool. Alles nüüd aimas ta, kui hea on olla waba ja rahulik, waba kahtlusist, muredest, piina-waist mõtteist ja hirmust.

Küsiks praegu õpetaja temalt ta endiste kahtluste ja piina põhjuste üle, wõiks Märta ilma warjamata talle nelja silma all kõik ära jutustada. Nii julgeks oli ta saand, nii palju troosti leidnud. Nüüd mõistis Märta, miks inimesed kirikus käiwad, palwetawad ja usuwad, kuna ta seda mõnikord naeruwääriliseks oli pidand.

Ennast sündsasti pingil istuma asetades mõtles Märta iseeneses:

„Ja mis patt see siis oligi? Tapetakse ilmas palju . . . just nimelt tapetakse, nagu sõjas. Olen wõifluses isegi mõne maha löönd, — teadmata weel need, kes eemal olles kuu-
ldest wõisid langeda.“

Kokkupandud kirikuraamatut käte wahel hoides jäi ta jumalateenistusest osa wõtmata, wagusi istuma ning rahwast wahtima, kes oreli helide kohinas altari ees waikselt edas-tagasi liikus. Ta waade wiibis kord õpetaja paljal pealael, kord rahwa peal, kuhu päike läbi akende mitmewärwilisi kiiri heitis. Ta wahtis Kristuse kannatuse kuju ning apostel

Peetruse salgajat nägu altari suurtel piltidel, luges kiriku seintel, altari kõrwal, rippuwatelt mälestustahwilitelt ümbruskonna aadlisoo surnud liikmete nimesid, aastaid ja kuupäewi, kuid ei mõistnud neist midagi: ta pilk oli osawõtmatu, eluta ning liikus ainult warjuna ühest teise.

Märt Soosaar wõitles mälestustega, mida wiimasel aastal läbielat funded esile kutsusid.

Ta arendas mõttes edasi:

„Ja seekord? Poleks ta mind mitte teotand, sõimand. . . Ei oleks ta, see wanamoor, mitte appi karjuma hakand, nagu mõrtsuka käes, siis . . . tõesti ei oleks ma siis talle midagi teind. Ma ainult kägistasin kord, kägistasin wihaga ja — — Noh, surnud oleks see muld isegi warsti. Inimene üle kaheksakümne — —“

Märdil tuli ka meele, kuda ta sõjateenistusest koju jõudes leidis, et wanemad waheajal surnud olid. Ta kodu, wäike kandikohake, oli sõjawägede poolt ära laastat ja rüüstat. Ainult paar karilooma oli weel järele jäänd, keda wana tädi ühes karjapoisiga — ainsad inimesed majas — talitasid, nii hästikurjasti kui suutsid.

Wiie-aastane sõjateenistus ja wangipõli waenlase käes oli talt palju rööwind: Kodus

ei leidnud ta enam eest ei wanemaid, majakraami, wiljaseemet ega loomi. Ka puudus tal raha, millega wiimseid osta, et majapidamist uuesti alustada.

Raske wangipõli, kus ta üle kahe aasta armetutes oludes wiibis, oli ka ta terwise peale sedawõrd mõjund, et rinnad tihti walutasid, ränk kõha waewas ning kopsud enam hästi sõna ei tahtnud kuulda.

Koju jõudes oli Märdil alaliseks mureks olnud küsimus, kuida neid waremeid — enese terwist ja majapidamist — sedawõrd kohendada, et edasielamine wõimalik oleks. Ta ei soowindki seda rikkust, toredust ja ilu, mida ta wõõraid maid mööda rännates nägi. Ei. Nendega ei oleks ta praegu midagi teha osand. Ta tahtis ainult weidi oma kodu kohendada, et siis rahulikult elama saada.

Küla karjamaa ääres, metsa läheduses elas juba palju aastaid pooleldi lagund hurtsikus wanaeit Mall, keda ainult selle nime all ümbruses tunt. Ja hurtsikutki nimetati — Malle saunaks.

Kui Märt kord õöse Malle saunast mööda koju läks ning sauna aknas nõrka tulewalgust nägi paistwat, siis nagu poetas keegi mõttesse, sosistas kõrwa ja tekitas hingesse, nagu wana-

õelus ise lausus: „Mall loeb raha. Seal on seda, mida tarvitad. Võta ainult! Karta pole kedagi. Ükski hing siin praegu ei näe. Ja kes võib sinust kui korralikust inimesest seda arvata, kui see nõiamoor, see ihnuskael seal, kes kogu eluaeg igasuguste peffuste ja wigurite abil rahwa käest raha korjand, sellest ilma jääb ehk kas wõi surnult sealt leitakse. Ka võib saunahüft põlema minna, nagu kord Poolamaal juhtus. Külas elab palju inimesi. Rohkem käib neid veel siit mööda, sama teed pidi, igasuguseid. Ainult wähe effewaafust! Ja on sul kord raha, siis wõid oma majapidamise joone seada. Inimesed arwawad, et raha sõjast oled toond, nagu paljud seda teewad?”

Umbes nii oli Märt tollel õelal õöl iseeneses mõtelnud ja harutand, kui ta saunahurtsikus tuld nägi wilkuwat. Nüüd tuli see talle kõik elawalt meele, õigem — ta julges nüüd selle üle mõelda.

Wähese kahtlemise järele astund Märt tookord hurtsikusse, mille uks kogemata lahti olnud. Teda nähes kohkund Mall rängasti ning pistnud wälkuwail silmil midagi puntra taolist ahju taha. Märdi terwituse peale wastand Mall pahandusega, miks südaõöse, kus kõik korralikud inimesed kodus puhkawad,

ümbertulnud ning teda, wanainimest, hirmutawat.

Malle tähendus, nagu ei oleks ta õige inimene, riiwas Märti tublisti. Ta kannatas aga selle ära ning tegi muust juttu. Lõpuks palus ta Mallelt raha laenuks, et majapidamist alustada. Raha küsimine kohutas Malle koguni ära, kes nagu kurja aimas. Ta hakkas pahandama, nutma ja Märti sõimama, miks ta teda pilkawat: kus temal, kerjusel, raha olla. See olla koguni Jumala teotus, kui Märdi sarnane kohaomanik temalt raha tahta.

Märt seletas, et ta nüüd, kus sõda ja wangipõli temalt kõik, isegi terwise riisund, samasugune kerjus on kui Mallgi, kui ta kohta ei suuda pidama hakata, milleks aga raha tarwis on. Selle peale sähwas Mall wihaselt — see olla sarnastele logarditele paras, kes ei julgend kodumaad kaitsta ja endid meelega waenlasele wangi andnud, et aga oma nahka päästa.

Parastamist ei suutnud Märt ära kannatada. Ta tormas Mallele kallale ning raputas teda õlgadest kõigest jõust. Kui Mall surmahirmus karjuma ja appi hüüdma hakand, siis nagu kihutas ja sosistas keegi uuesti: „Wõta — kängista!“

— — —

Kui Märt selle järel, mis oli sündind, uksest wälja tuli ja ahju tagast leitud puntra rahaga tasku pistis, siis waldas teda mingi niisugune arusaamatu ja ärawõitmatu hirm, et ta kodust eemale, lähedal olewasse metsa jooksis.

Metsas peatades jäi ta hinge kinni pidades kuulama, kas kedagi kannul ei ole, sest jookstes olnud tal tunne, nagu ajaks teda keegi taga ja wõtaks iga silmapilk selja tagast kinni.

Raske ja piinaw tunne asund sest saadik Märdi hingesse. Iga silmapilk kostnud ja kordund tal kõrwus ütetus: „Sa oled tapnud!“ Tapnud? Sõjas wastast häwitades olnud just ümberpöördult: südamesse tekkind rahu, julguse ja wõidu tunne; siis aga — hirm ja õudsus. Ka need, keda sõjas tuli tappa, olid inimesed, pealegi noored ja prisked. Aga siin?

Igalt poolt, kuhu ta metsa hämaruses waadand, paistnud Malle metsikult kohkund, punnis silmad wastu, nagu nad seal, saunas, kahwaful tulewalgel wälkusid, kui ta teda kõrist kägistades nurka maha surus.

Külma higiga kaetuna jõudis ta wiimaks kaudset teed mööda koju, puged ilma õhtusöögita woodisse teki alla ning hakkas enesele fasa üht tutawat lauluwiisi ümisema, mis talle sõjateenistusest meele oli jäänud. Selle eest fõrelnud teda tädi, et magada ei laskwat

ja ka ise ei magawat, kuna hommiku wara olla tarwis üles tõõle tõusta.

Kõik see kerkis talle nüüd, kus ta armulaualt tulles rahulikuks ja julgeks oli saand, meele ja Märta elas selle mõttes uuesti läbi. Kõige selle juures suutis ta nüüd rahulik ja kartuseta olla, sest patud oli ta ju andeks saand. Ja ühtlasi ka selle patu, et ta Malle wihahoos oli ära kägistand.

Kuritõõst oli üle aasta mõõdas. Seda oli kaua ja igakülgself uurit. Pea kõik ümbruskonna rahwas oli üle kuulat ja küsit, kuid asi jäi saladuseks. Siiski piinas Märta kuni tänini mingi arusaamatu hirm ja õudsus, hirm patu ja wastawa karistuse ees, nagu ta ise seda mõistis wõi aru sai.

Praegu aga, armulaua järel, tundis ta enese jällegi rahuliku ja julge olewat. Ta wõiks nüüd isegi pilkasel pimedal õõl Malle saunast, kus keegi enam ei ela, mõõda minna; wõiks kogu asja kellelegi jutustada, kas wõi samale salakawalale kordnikule, kes teda paaril korral üle kuulamas käis ja kellele ta iga kord kõige kindlamini seletas, et tema, Märta, Malle surmamise asjast, nii tõõsti kui Jumal elab, midagi ei tea.

,Oleks tõõsti hea kellelegi inimesele asjalugu ära rääkida, usaldada ja nõu küsida —

oleks ehk weelgi parem' — arwas Märt mõttes.

„Rääkida inimestele, õpetajale?“ rabas Märti uus küsimus. „Ei, seda ta ei wõi! Jumal on patud andeks andnud — aga inimesed? Inimesed? Ei, ei, seda ei tohi ta, inimestele ei wõi ta seda kunagi rääkida, kuigi see hea oleks — jõudis Märt kiiresti otsusele. Ja see kurwastas teda. Tal tuli meele juhtumine sõjawäes, kus kord preester ühele surmamõistet sõdurile, samuti kui täna õpetajagi, jumala-armu ja patud oli andeks andnud. Märt oli siis kindlasti uskund, et see õnnetu nüüd wabaks saab. Sealsamas aga, mõne minuti pärast, nägi ta waatama kogund rahwa hulgast, kuida isik, kellele jumala-armu oli kuulutat ning patud andeks ant, ikkagi wõllasse tõmmati, mitmesaja inimese nähes üles poodi, kust ta siniseks tursund näo ja klaasind, punnis silmadega kogu rahwale koledasti otsa wahtind, nagu oleks ta pärali aet suuga tummalt kõigile karjund: „Missugune — walelikkus!“

See olnud Märdile kohutawaks mõistatuses, kuida inimesed nii wõiwad toimetada, et kuulutawad inimesele, kes eksind, Jumala nimel armu ja pattude andeksandmist ning siiski karistawad ja poowad ta wiimaks üles.

Ta pärint kõrwalseiswa fundmata sõduri käest seletust.

„Äsi on lihtne,“ wastand see. „Patud andis talle preester, nagu kuulsid, Jumala nimel andeks, aga kuriteo eest peab ikka karistama, ei wõi jätta.“

„Aga kuda siis..?“ ei suutnud Märta uskuda.

„No ütleme, näituseks,“ seletand küsitaw edasi „kui ma sind warguse eest tahaksin maha lüüa ja tean, et sa sepale muukraua eest, millega sa mu luku murdsid, wõlgu oled, siis wõiksin ma sulle enne hoobi andmist umbes samuti öelda: — Ole julge, sepp on oma wõla sulle kinkind.“

„See oleks aga waletamine.“

„Mis sellest? Ja Jumala nimel. . . Jumal on ju armuline, annab kõik ja ka selle andeks. Sa kuulsid ka, kuda preester enne palus: «Isa, anna meile andeks, kui meie andeks anname. . .» Ta andis andeks, kuulutas armu — —,“ seletas küsitaw sarnase iseteadwusega, nagu oleksid tal kõik elusala-dused tuttawad.

Sest ajast jäi Märta uskuma, et preestrid ja õpetajad wõiwad niiviisi toimetada. Nad teawad, mis ja kuda tarwis teha, nad on

selleks kutsut, et — — Kuid ülespood sõdur ei läind tal meelest, selle kole nägu, selle nagu ähwardawalt karjuw suu.

Märt ärkas oma mõtteist ja kuulis uuesti, kuda õpetaja manitsusesõnu lauarahwale kordas: „. . . kes aga ei usu, see sööb minu ihu ja joob minu werd enesele nuhfluseks. . .“

„Kristuse ihu süüa — —? werd juua — —? Werd jooma? Kui läilalt see kõlab! Ma usun ju,“ õigustas Märt ennast mõttes, kui talle pattude andekssaamise üle kahtlus hakkas tekkima. „Usun, et olen patud andeks saand, et olen. . . Ma olen päris rahulik — — Issand, kinnita mind mu usus.“

Armulauale wõtmine lõppes. Õpetaja pidas kogudusele pikema manitsusekõne. Kõnest kostsid iseäranis wälja ja jäid Märdile meele sõnad: „. . . nõnda ka usk, kui temal ei ole tegusid, on iseeneses surnud.“

„Tähendab, ka usk, uskumine üksi ei aita. . . Peab olema ka tegusid. Missuguseid?“ küsis Märt mõttes. Kahtlus tekkis uuesti ja weel rängemini, kas ta sel kombel, et ta praegu usub ja uskuda tahab, oma patud andeks on saand.

Missuguseid tegusid peaks ta nüüd weel tegema, et lunastust pärida? See küsimus hakkas Märti waewama. Sündind asja ei

saa ju olematuks teha, ehk ta seda küll kõige rohkem sooviks. Oleks see võimalik, elustuks Mall uuesti ja ei räägiks kellelegi, kuida tema, Märt, õöse sinna tuli, raha tahtis ja wiimaks wihahoos ta ära kägistas, raha ära wõttis ja — — kui hea oleks siis endiselt rahu-likult elada!

III.

Kui Märt rahwa hulgas kirikust wälja hakkas tulema, helisesid kirikukellad kaeblikult, nagu leinates: piu-pau! piu-pau! See kellade helin pani õhu wärisema, kostis murelikult wastu surnuaia männikus ja kirikumõisa metsas.

Heal meelel oleks Märt midagi lustilist, lõbusat kuulda tahtnud. Kellade kaeblik helin mõjus aga rusuwalt, lootust häwitawalt.

Märt püüdis nägematult, tuffawate eest hoides, rahwa wahelt läbi pugeda ja wälja teele jõuda.

Ta hinges möllas imelik wõiflus usu ja kahtluse wahel, kuna mõistus ei julgend sellesse end segada. Nagu waremaltki, tundis Märt hirmu inimeste, iseäranis tuffawate ees.

Ta ei tahtnud kellegagi tegemist teha, kartes, nagu aimaksid teised tema näost ja

olekust seda wõitlust tema hinges, mis õpetaja sõnade järele, milledega patust pääsmiseks kindlat usku ja tegusid nõuti, uuesti algas.

Ta uskus, tahtis uskuda, et patud andeks on saand, kuid ei teadnud, ei suutnud mõista ega aimata, kas tema usk küllalt täielik, selle wääriline oli. Wastasel korral — hirm oli selle peale mõelda! — oli ta Jumala armu kurjasti pruukind, millele nuhtlus peab järgnema.

Kui ta kiriku õuest, rahwa seast, wälja tee peale jõudis, kus hobused kahel pool teed käsipuudele olid seot, kuulis Märt, kuida kaks meest, hobuseid sõiduwalms seades, harutasid:

„Wõi tu usk midä aitas, nigu opetaja ütles.“

„Tprrruu, kurat! Püsü oma hännäga, egas wiel parme ole“ — tõreles teine hobust ja tähendas: „Miks ei aita, aitab ikki.“

„Ä' külwä keswä maha — usu ja uuta, näed, kas kaswas. Midägi ei kaswa.“

„Tuogi perast piäb uskma.“

„Piäb — muidugi piäb. Piäb uskma ja midägi ka tegemä. Nõõ-näh!“

Kirikulistelt, kes hobuseid sõiduwalms seadsid, katkeliiselt kuuld laused: „usk ei aita — peab uskuma — peab ikkagi uskuma ja midagi tegema,“ suurendasid ja kinnitasid

Märdi hinges uuesti mässama lõõnd kahtluste mõllu.

Need lihtsad ja ofsekohesed arwamised, mis tulid tema enese taoliste inimeste suust, olid sarnased tõukele kõietantsija pihta, kes tasakaalu kaotand ja teda tagasi püüab saada, et alustet effekannet lõpule wiia.

Märt tundis, teadis ja aimas, et mitte tema üksi ei kahtle usu abi juures, waid on ka teisi sarnaseid. Ta kuulis neist juhusliselt ainult ühte. Kui palju wõis aga weel teisi olla! Ta liikus nagu poolunes rahwa keskel edasi, koormat mõtete ja kahtluste sülemiga, mis ärritet mesilastena ta pää ümber keerlesid, teda siit wõi sealt nõelates ja haawasse kihwti jättes, mis aegapidi mõjuma hakkas.

Ei olnud jõudu püsida mõtte juures: patud on andeks saad, kuigi ta seda tahtis ja tundis, et see rahustaks. Nagu niiske, weest nõretawa wõlwi all seistes langesid üksikud kahtluste filgad Märdi hingesse, millede eest ta ennast kuhugi peita ega päästa ei suutnud: Jumala armu kurjasti tarwitand — — patud andeks saamata — — nuhtlus — — usk ilma tegudeta on surnud — — peab uskuma ja sellekohaseid tegusid üles näitama jne. Aga mida nimelt?

Mida wõib ja peab tema, Märts, selleks tegema, et oma hingele rahu, süüle unustust ja lunastust leida?

Ta on alati, iseäranis wiimasel ajal, püüdnud oma kaasinimeste vastu kannatlik ja hääd olla, ennast mitte wihale ärritada lasta, kuigi see tal mõnikord lõpmata raske oli. Ta on waestele ja kerjustele, kui neid kohand, alati mõne kopika annetanud. Ta on isegi rahast, mis ta tookord Mallelt sai, koguni kümme rubla kullas kirikule kinkinud. Selle annetas ta kord, hoolega teiste eest warjates, õpetaja kaudu kirikule. Õpetaja tänas selle eest külmalt ning osawõtmatult. Märts oli rõõmus, et õpetaja raha nii vastu wõttis. Ta kartis alguses, et õpetaja ehk imestab ja küsib, miks ja kudawiisi tema, Märts, kiriku heaks nii palju annetab.

Palwetama, uskuma? Palwetand on ta juba enne lauale tulekut palju, õõde wiisi, kui uni ei tulnud, kui iseäralik hirm ja õudsus peale kippus. Ta tõmbas siis üle pea, pani käed kokku, nagu lapsena oli õpetet, ning palwetas siis kaua, sosinal. Palwe ajal ning selle järele tundis tihti, nagu rasket föödki tehes, kergitust. See ei kestnud aga kaua. Ikka ja ikka tekkis hingepiin, hirm ja soow,

et kõik olemata oleks, et Mall endiselt elaks, külanaistele kaarta välja paneks, tallesid ja põrsaid kohitseks, roosihaigust arstiks ning jooksja ja kurja silma vastu rohtusid jagaks.

Siis oleks endiselt hea ja rahulik elada. Aga nüüd? Ta kartis üksildust, inimesi ja iseennastki mõnikord. Iseäranis kohkus Märt ja kartis, kui inimesed mõnikord omawahel hilju rääkisid või naersid, mille põhjust ta ei tundnud. Sellepärast hoidiski ta võimaluse järele inimestest eemale.

Kui tädi juhtus mõnikord külas ümberliikuvaid jutte Malle surmast puudutama, siis käratas Märt kohe tädile, et tema ei tohtivat sellest sõnagi kellelegi rääkida. Tädi imestas sarnase keelu üle ja arwas, et sõda on ta õepoja were ära rikkund, mida ainult kupulaskmine võiks parandada.

Rahwakogu woolas kirikust looklewa laia lainena välja. Eemal maanteel jagunes see kirju laine mitmesse harru ja kadus ära pikkamisi kaugusse ja metsade wahele, mis kirikumõisat ümbritsesid.

Jalakäijad ruffasid pikkade ahelikkudena kahel pool tee-ääri, kuna hobustega keskteel üksteisest mööda kihutati. Wankrite ja hobuste kapjade alt tõusew tolm muutis all tuule tee ääres olewad põõsad ning jalakäijad wal-

geteks kogudeks, kes paarikaupa ja üksteise järele kiiresti edasi liikusid.

Päike paistis sütitawalt, linnud laulsid ja loodus oli tiine elusünnitawast õhust. Koju rühkiwate kirikuliste keskel oli wähe juttu. Inimesi oli wallanud kewadpühalik tunne, äratet lootus, ning salapärased aimused hinges, mida alal hoida, analüseerida ja kaasa wiia taheti.

Wahemetsa Märts liikus mõtete uimuses rahwa keskel edasi. Ühel teekäänakul kuulis ta oma läheduses naisterahwaste naerukihinat ning keegi hüüdis :

„Tere hommikust, Wahemetsa Märts! Sa ruffad, nagu kardaksid midagi.“

Kui Märts ümber waatas, nägi ta Palu Mariet ühes tüdruk Maaliga enesele lähenevat ja naerul omawahel midagi sosistawat. Märtil käis judin üle selja ja peas wälgatas mõte: „Nad teawad, miks muidu nii saladusliselt naerawad.“

Pool kohkudes ei wastand Märts terwituse peale, waid sähwas pahaselt naisterahwastele:

„Kardan? Midagi ei karda! Ma ei ole kunagi kartnud!“

Sarnase ootamata karmuse tõttu, mis Märdi wastusest kostis, ei püüdnudki tüd-

rukud temaga rohkem juttu teha. Ja teekäänakul olles tarwitas Märt juhust ning pööras teist, metsateed koju minema, mis küll tublisti pikem oli. Ta tahtis tüdrukutest lahti saada, kes nähtawasti selleks juttu alustasid, et teda teel seltsiliseks wõtta. Palu Marie, see aastates wanatüdruk, ootas ammu, et keegi kosja tuleks. Ta oleks ka Märdi kosjad wastu wõtnud. Warem oli ka Märt selle peale mõtelnud ja arwand, et ega Palu Willem tütart kaasawarata ei jäta, mida tal oma elu korraldamiseks tõesti oleks tarwis läind.

Nüüd ei julgend Märt selle peale mõteldagi. Ta ei tahtnud kellegagi ja seda wähem weel naisterahwastega juttu teha, kes kerge-meelsed ja mõistmatud on. „Miks oli neil tarwis küsida, kas ma kardan,“ mõtles Märt. „See oli otse häbematus! Ma ei karda ju praegu midagi. Selge päew...“ Ja Märt oli rõõmus, et ta tüdrukutest eemale pääsis.

Wäsimusest, tee tolmust ja sisemise erutuse tõttu kuiwas Märdil suu ja tahtis juua, kui ta tee ääres olewa endise kõrtsini jõudis.

Endistel aegadel, kui kõrtsist õlut, wiina ja linnast foodud kuiwanud kringleid saada wõis, oli kõrtsi juures pühapäewiti, kirikust tuleku ajal, rohkesti elu olnud. Rahwas peatas hobuseid, puhkas jalgu, wõttis õlut ehk wiina

ja ostis lastele kojuwiimiseks poolkuiwanud kringleid.

Nüüd sai kõrtsist ainult teed. Räägiti ka, et mõned, kõrtsipidajale hästi tuttavad ja usaldatud mehed saada kõrwalruumides ka wiina. Neid oli aga wähe olemas.

Ja endine elu- ning rahwarikas kõrts näis, nagu iga mahajäet maja, loss ehk hoone, kurb ja päratu olewat. Aknad olid tahmas, katus lagund, käsipuud wiltu ning takjad ja karuohakad kaswasid kõrtsi ümbruses seinte kõrguseni. Ainult teekäigust tõsiselt wäsinud peatasid ja jootsid nüüd kõrtsi juures hobuseid, mõni jalakäija waatas käte wahelt läbi akna uudishimulikult sisse, kas kõrtsis tõesti keegi elab. Ja harjund wiisi järele kogunemiseid laupäewa-õhtufi ümbruskonna poisid ja tüdrukud mõnikord kõrtsi eestuppa tantsima. See oli kõik.

Märt astus kõrtsi õues olewa kaewu juure. Pikkamisi wändast käänates laskis ta raskelt rautet pange alla wee järele. Kaew oli sügaw. Kui Märt ketist kinni hoides pange järele kaewu waatas ja mustawas sügawuses wett nägi wilkuwat, siis tundis ta mingit arusaamatut ja saladuslikku wõimu meelitawat sinna alla mustawasse sügawusse wajuma. Uimastawalt hea tundus Märdile kaewu põhjas

wilkuwa, jaheda wee peale wahtida: Sinna hukkuda, sinna kaduda, sealt leiaks ta unustust, rahu. Sügawus meelitas, awaldas oma külgetõmbawat, kaasakiskuwat mõju, nagu kõrgelt langewad ja wahumägedena mühisewad koselained.

Et teel weel rohkesti kirikulisi liikus ja nende hulgas tuttawaid leidus, siis pööras Märta, kui metsa ääre jõudis, teelt kõrwale, astus metsa. Ta ei tahtnud täna kellegi tuttawaaga kokku puutuda. Inimesed eksitasid ja kohutasid teda, kuna ta üksi oma mõtetega olla tahtis ja rahu igatses.

Lõunane kewadepäike paistis sütitawalt, sigitas rohtu kaswama, meelitas linde tiiras-tunult laulma ja puid lehtima. Lindude laulust helises mets igast küljest nagu metalne kõlakoda wastu.

Märta wiskas enese wäikesele lagendikule pikali ja jäi awasilmil kõrget sinitaewast, mis kristalse wõlwina ülewalt wastu paistis, wahtima ning ootama, et teel kirikulisi wähe-maks jääks.

Kaua liikumata wahtides wäikest pilwe-äbarikku, mis waewalt märgatawalt õhumeres edasi nihkus, tundis Märta, kuda imelik ja igatset rahu ta hingesse asub. Ununes kõik igapäine, maine ta ümbrusest, kadusid

küsimused ja kahtlused ning hirm; ta nagu sulas ühte selle äärefu kõrgusega, selle vaikself liikuma pilweosaga, selle soojalt wirtwenduma kewadise õhuga. Õnnelikuna oleks ta wõind tõusta sinna mõõtmata kõrgusesse, liikuda sellel pilwe serwal, rännata edasi ja kaduda sinna lõpmatusse.

Ta ei mõtelnud selle üle, ei osand seda teha, omale ette kujutada, kuid ta tundis instinktiivself kogu oma olemuses seda igatsust ja soowi sinna tõusta, seal sellega ühte sulada ja kaduda olematusse.

Sealt hooas wastu rahu, tõsine jumalik rahu, waba kõigist inimlikest sekeldusist, õelusest ja kiusawaist tigidusist.

Puhatas tubli tuulehoog, pani puude noored lehed kergelt wärisema, kohises saladusliselt ja meelitawalt kõrgeis männiladwus ning silitas Märdi mõtete ja kahtluste palangust hõõguwat pead.

Siin metsa üksinduses, selles kohinas kuulis Märts troosti, sai julgustust, mida ta inimeste keskelt ei leidnud. Ta tundis, kuda mingi inimwanne ta peal lasus, teda rõhus ja kohutas, nii et ta inimesi kartis, neile õieti otsa ei julgend waadata ega nendega rääkida, kartes, et iga silmapilk wõib see hirmus saladus awalikuks saada, ta ennast ära anda.

Ka pihtimisest — ta wõis seda kirikus ainult salaja ja oma mõttes teha — ja armulaualt saadud troost ja julgus oli kadund, kui ta kirikust wälja inimeste hulka, nende luurawate pilkude keskele sattus. Ja küsimus, kas ta usk küllalt kindel oli, kas ta Jumala armu mitte kurjasti ei olnud tarwitand, kas selle eest teda mitte nuhtlus ei oota, nagu õpetaja ütles — see küsimus näris nagu salajane madu ta hinge kallal.

Ja inimesed? Nende pilgud, arwamised ja kahtlemised? Mis oli ta õiefi inimestele, sellele hulgale, keda ta nüüd põgenes ja kartis, teind? Ühe kõlwatu wanakese nende hulgast ära kägistand, wihahoos ära tapnud. Ja. Tapnud on ta ka wareminigi, sõjas. Seal aga selle eest kiitus, austus. . . Aga siin? Miks? Miks see nii on, nii peab olema?

Tuhandete sarnaste kostusefa küsimustega oli Märt täna kirikusse armulauale läind, sealt tagasi tulnud ning juba hulk aega siin metsas lamand. Pea oli wäsind ja mõtte- niidid rebenesid kui ämblikuwõrgud tuule käes, ei arenend sugugi edasi.

Ta pigistas silmad kinni, jäi wäsimuse poolunesse, ilma et magada oleks tahtnud. Tal tuli effe, nagu oleks ta juba surnud, lamaks siin metsas üksinda ja mahajäetuna

maas. Lähemaist padrikuist hiiliwad hundid ja feised kiskjad loomad tema juba lehkuandwa korjuse juure saaki otsima. Raipeputukad roniwad ta keha ja riideid mööda üles, kuna ussikesed pistawad oma hammas-teta, kuid siiski häwitawad pead mulla seest üles, roniwad ta riiete wahele, lähenewad ta suule ja silmile.

Hirmuwärin käis Märdil sarnaste mõtete puhul üle ihu. Ta awas silmad ja tõstis pea üles. Päike oli juba kohalt, kus ta pikutas, pöördund ning kewadisest pinnast kostis niiskus wastu.

Ülewal puude okstes kostis korraga äge tiibade robin ja wäikese linnu surmahirmu kisa. Sammu wiis Märdist eemal maa peal tabas kull oma ohwri ja hakkas kiskuma.

Märt tõusis istukile ja waatas linnu õnnetust. Impulsiivselt tahtis ta esiteks õnnetule appi rutata, kuid jäi siiski istuma. Mis on temal metsa lindudega tegemist? Kellele wõib ta siin kohut mõista? Ta ise waewleb küsimuste kahluste all, ootab lunastust ja patust ning karistusest pääsmist. Las' linnud õiendawad ise oma asju!

Kui kull oma ohwrist jagu oli saand, temaga lendu tõusis, et seda, wõib olla, oma poegadele toiduks wiia, jäi Märt siiski kahet-

sema, miks ta linnule appi ei läind. Ta oleks seda kergesti wõind teha. Oleks tarwitsend ainult kepiga wisata, et kulli tema weretööst ära peletada. Ja lind oleks surmast päästet olnud. Ta oleks seda tõesti pidand tegema, arwas Märts nüüd kindlasti. Lind oleks oma pääsmise üle rõõmus olnud, teda oma linnukeelel tänand ning loojat kiitnud. Aga nüüd? Jällegi ohwer. . . Usk üksi ei aita, peab tegusid olema. Missuguseid? Missuguste tegudega wõib ta lunastust leida? Kas linnu surmast päästmine ei oleks üks sarnastest olnud? harutas Märts iseeneses. Lind oleks ellu — aga kull nälga jäänd? Kull? Ta oleks ju rotte, konni ja usse wõind. . . Rotte, konni? Ka need on olewused, ka need tahawad elada. Kellel siis õigus on. . . Kes on siis —? wõitles Märts uute pealekippuwate küsimustega, kuna mets ainult saladusliselt kohises ja waewat inimese igatsustele ja otsimistele wastust ei andnud. Märts surus sõrmed kramplikult juustesse, pigistas neid, et peal walus hakkas. Wiimaks tõusis ta üles ja hakkas kodu poole lonkima.

Nagu lai hõbewõõ lookles ja säntendas päikesekiirte käes, maanteest eemal luhas, weerohke jõgi smaragdroheliste kallaste wahel.

Alles mustawate põldude ja wäljade kohal fiirlesid lõod ja täitsid õhku oma rõkkawate wiisidega. Haljendama lõõnd sööfidel ja mäekallastel hüplesid wallatud talled ning karjalapsed jooksid ja pildusid kukerpalli tasandiku kadakapõõsaste wahel. Igal pool lasus fiine kewad, sünnitas elu, äratas loofusi, tekitas küsimusi ning rusus paljude hinge rohkem kui ükski teine aasta-aeg.

IV.

„Kos sa's nii kawwa ollit? Alatare ja Wainu rahwas joba ammu kerkost kottun,“ päris wana tädi, kui Märt wäsinult koju jõudis ja toa-hüftis pooltahmund akna juure pingile istus.

„Tule nüid süõmä!“

„Ma ei taha.“

„Ei taha süwwä? Tohooh! Inimene tules lawwakerkost ja ei taha süwwä!“ imestas tädi, kes teadis, et Märt eile õhtust saadik söömata on.

„Ei taha, tõesti,“ kordas Märt ja wahtis läbi akna wälja tee poole, kust seesama politseikordnik, kes Malle surma oli uurind, parajasti mööda sõitis. Kordnik sõitis mööda ning wahtis uuriwalt wälju ja maja-hüfikest, kus Märt oma tädiga elas.

„Oled haige, Märts?“ päris tädi, keda Märtsi kahwatu ja rusut olek mõtlema pani.

„Ei!“

„No, ega's muidu... Ei süö päewäde kaupa ja sonid üüse, nigu eilägi, tuust Sanna-Malle raipest... Oleks wõinu ta — — Inimesed ka räägis üks ühte, teine teist.“

„Inimesed räägiwad? Mida? Millest?“ rabas Märtsi kohkunult. Sealsamas aga põrutas ta rusikaga wastu lauda ja käratas wihaga tädile: „Sina aga ei tohi sellest sõnagi rääkida, kas mõistad? Mitte sõnagi, nagu warem juba olen ütelnud. Ehk muidu...!“

„Issand Jumal! Inimene tules kerkost ja nakas wandma,“ urises tädi. „Sina's mu keelja oled? Wõin rääki ja räägin, mis tahan,“ wastas tädi pahaselt ja astus pikkamisi wälja.

„Sa ei tohi!“ hüüdis Märts talle järele. Ta käis ühest toa nurgast ärritetult teise, lükkas kogemata laua nurga külge, kus lõunasöök wiletsates nõudes teda ootas. „Mall... inimesed räägiwad... ka tädi...“ kordas Märts iseenele, kusjuures ta ärewuses lõõtsutas, nagu puuduks tal siin selles kitsas, madalas toas, kus ta sündind ja üles kaswand, nüüd tarwilik õhk.

Wiimaks wõttis Märts mütsi, tõmbas selle kõwasti pähe ja läks uksest wälja. Sõna lau-

sumata lonkis ta tädist mööda, kes õues
foobrit pesi, alla koplisaare poole.

Tädi wahtis Märdile järgi, kuni see metsa
wahele ära kadus, ning imestas ta waaruwat
kõnnakut.

„Kas haigus wõi armastus?“ asetaski tädi
küsimuse Märdi oleku kohta. „Noor ini-
mene — — kewadine aeg — — Tarwis
õige Palu Marie siia kutsu. Rääkse tõine
alafi, kui Märt wiel soldatis oll, kuda
nemä mõlemba kihelkonnakoolis opnu,“ haru-
tas tädi iseeneses ja ootas Märdi tulekut,
kuni hilja õöni.

— — —

Kolmandal päewal, esimesel ülestõusmis-
pühal, sõitis kohalik politseikordnik ühes kohtu-
wõimu esindajatega Wahemetsale. Seesama
politseikordnik, kes sauna Malle surma oli
uurind. Nad läksid Koplisaare metsa.

Kui kindlaks oli teht, et wägiwalla tunnis-
märgid puudusid, awaldas kordnik imestust, et
sarnane aus ja korralik mees, kui Wahemetsa
Märt, wõis enesele otsa teha.

Protokollil lõpetades ei saanud kordnik soo-
wist wõitu ja liskas ametlikule tekstile oma
poolt küsimuse juure: Armulaualt — pooma?
Miks?

Marmo.

Rannaoru tallu, mis külast eraldi, üksi suure mõisa metsa ääres asus, oli täna kohutaw käsk tood: perepoeg Eedi, ainuke laps, pidi juba ülehõmme linna, sõjawäeteenistusse wõt-mise komisjoni ilmuma.

See käsk rabas kõiki kui wälk selgest taewast. Senini ei olnud keegi seda kuulnud, et üksikuid poegi sõjateenistusesse nõutakse. Harilikult jäefi isegi esimesed pojad peres, kui järgmised weel täisealised ei olnud, wanemate toitjateks. Nüüd aga, — kes seda on näind? — nõutakse ainuke poeg talust ja perest ära sõtta!

Peremees Andres sõitis pojaga kohe, peale käsu saamist, wallamajasse, kirjutaja käest nõu küsima, kuda sarnast käsku, mis eksitus wõib olla, peab mõistma.

Perenaine ei kahelnud käsu juures palju.

Ta oli kirikumõisas, õpetaja juures tüdrukuks olles, harjund raamatuid ja ajalehti lugema, luges wiimaseid Rannaorulgi, iseäranis nüüd sõjaajal. Lehed jõudsid küll Rannaorule, siia kõrwalisesse kohta, liiga hilja, üle nädala wanad, kuid siiski wõis nende järele aimata ja jälgida, mis ilmas sünnib. Ja perenaine, kellel nägemine hea oli, luges hoolega lehti, enamasti öösefi, kuna ta unepuudusel magada ei saand.

Nii oli perenaine ajalehtedest lugend, et kawatsetakse ka üksikuid poegi sõtta kutsuda, kuid sarnast asja, mis temale liiga suure ülekohtuna tundus, ei suutnud ta tänaseni uskuda.

Oli ilus, wagune juulikuu õhtu. Päewatööd olid lõpetet ja inimesed asusid puhkama. Naabritalu koja juurest, mis all jõe ääres asus ja kus suwel perele toitu keedeti, et elutoad asjata palawaks ei läheks, kostis Rannaorule tüdrukute laul, naer ja edwistawad kriiskamised. Koja juures kägises kaewuling, kui wett wõeti; põõsaste ja puude otsas saagisid rohufirtsud oma tüütawat wiisi, kuna rukkirääk põllul püüdis oma tremoleeriwa häällega kogu suweõhtu rahu häwitada.

Asalt niidet rohu ja põllul poolwalmind wilja lõhn, seganedes karjaõuest aurawa sõnnikuhaisuga, sünnitasid iseäralise, ainult

waiksetel suweõhtutel talu ümbrusele omase aroomi.

See looduse higiaur, mis suwel ümbritseb külasid, talusid, wälju, metsi ja soid, on nii teraw, wärskendaw ja fiirastaw, et ka kõige raskemast tõöst wäsind inimene unustab kergesti oma wäsimuse, saab erksaks ja kergeks. Siis awanewad õõseti aitade ukсед, kambrite aknad ja lakkade poolhämäruses sahisewad kuiwand heinad ja õled tasa hiiliwate käte ja jalgade all.

Rannaoru perenaine istus aidatrepil, arendas ja korraldas pesu ning õhkas aeg-ajalt mõtetes, mis tänane teade oli tekitand. Ta emasüda aimas, et oli tulemas mingi raske, kohutaw, möödapääsmatu õnnetus.

Sulane Jüri istus trepikiwil ning luges pikkamisi, lauseid arendades, ühest wananend ajalehest:

„Kolmanda juuni õhtuks lõime wiis waenlase tugewat formijooksu tagasi, wõtsime üle kahetuhande mehe ühes terwe patareiga teises kohas wangi. . .“

„Waat' nii, nii neile! Egas muidu saa. . . Nagu meiegi omal ajal jaapanlastele,“ kiitis Jüri teadet, kuna üle ta laia, habemeta näo heast meelest tingit naeratus lehwis ning ta lõhkine pealmine mökk kergelt wärises.

„Sa Issand, Jumal! Ikka see hirmus sõda, juba kolmat aastat!“ õhkas perenaine ja pühkis pesunurgaga silmi, kuhu funnete pigisfusel pisarad olid tekkind.

„Ikka see sõda?“ küsiteles Jüri. „Kuda muidu siis saab, kui ei sõdita? Kui wastu ei pandaks, siis tuleks sakslane ja häwitaks Wenemaa. . . Ja mis mõisnikud siis sinu enese Rannaoruga teeksid? Minusugusel pole ju midagi kaotada, peale elu, kuid siiski peab . . . Ma isegi läheksin weel sõtta, kui see siin walu ei teeks,“ seletas sulane Jüri, näidates oma puusa peale, mis ta Jaapani sõjas oli wigastand.

„Sina, perenaine, õhkad nüüd sellepärast, et ka Eedit sõtta nõutakse. Mis seal n'd . . . kui tarwis, peab ka Eedi kodumaad kaitsma minema.“

„Äga mis nad . . . niisugused, mis nad ainsast lapsest tahawad?“ sähwas perenaine ägedalt. „Wõtku sealt, kus inimesi rohkem!“

„Äinus? Äinsast? . . . Üks wõi üheksa — kumb õige rohkem on? Kumba raskem on kaotada?“ harutas Jüri endamisi, trepikiwilt üles tõustes ja ajalehte, mida widewikus enam lugeda ei näind, kokku pannes. Ütleme nüüd: kumb on raskem kaotada? Meid oli. . . Minu ema kaotas ühe poja Türgi sõjas, teise —

Hiina mässus, kolmanda . . . näe, siin ta on, see Jaapani sõja mälestus. Niiske ilmaga walutab hirmsasti,“ tuletas Jüri uuesti oma wigast puusa meele. Sellest aga, et tal kaks wenda Siberisse asumisele oli saadet, ei lausund Jüri sõnagi. Wiimasest asjaolust ei rääkind ta millaski. Tekkis mõnikord jutt wendadest, kes Siberis olid, siis mõmises Jüri arusaamatult midagi oma ette, kusjuures tal ülemine lõhkine moka iseäralikult wärises.

„Ja kes nüüd sihukest, kui Eedi, wõtabki. Ta on sama rinnutu, kui peremees isegi,“ jätkas Jüri edasi. „Ehk kuigi wõetakse, mis siis? Läheb nuusutab pisut püssirohtu, tuleb tagasi — ristid rinnas. Neid antawat nüüd kergesti. Aga meil Jaapanis? Löödi sul wõi pea otsast, kes ristid andis!“

„Rist nüüd wõi asi! Ainuke laps, saab surma, kellele siis weel elad, kelle eest hoolitset,“ õhkas perenaine.

„Ei wõta n'd Eedi taolist wigast keegi. Sõtta wiiakse alati mehed kõige tugewamad, priiskemad. Wigased jääwad koju asju ajama ja . . . noh. . . Nii ongi see ehk parem: sõjast tagasi tulles saawad kõik ühesugusteks. Kes jalutu, kes küürakas, kes pime. Mõnel kümme wiga korraga. Sa ei ole näind laatsarette, inwaliidide asutusi. . . Ja lõpuks saa-

wad kogu ilmas kõik ühesugusteks, pole üks-
teise peale nuriseda.“

„Ehk on käsk weel eksitus, wõi saab kir-
jutaja aidata,“ awaldas perenaine lootust.

„Sina ei annaks kedagi sõtta, isegi mind
mitte,“ naeratas Jüri.

„Mitte ühtegi.“

„Nüüd aga wõtawad Eedi ja Marmo.
Mõlemad wiiakse ära. Üks sõtta, teine sõja
pakku.“

„Ah, ja — ka Marmo ja Ellik wõetakse
ära!“ kohkus perenaine meeletuletusest. „Jäl-
legi kaks kõige paremat looma. Kaswata,
näe waewa, seal tullakse ja wiiakse ära. Kas
on weel õigust olemas?“

„Nii neh, ka Marmo ja Ellik — eh, eh, hee!“
naeris Jüri perenaise kohkumise üle. „Nii
peabki olema. Kui palju meie Hiinamaal
sarnaseid Marmosid maha noffisime! Hiinlased
olid rumalad ega põgenend oma loomadega
sõja eest ära. Tihti lonkisid loomad lahingu-
platsil. Meil puudus aga pea alati liha,
mõnikord ka teised söögiained. Siis pidasime
jahti wabalt ümberlonkiwate kariloomade peale.
Juhtus ka seda, et pikapatsimees karjatab
kuskil oma loomi. Meil aga liha tarwis.
Seal tõmbasid sõdurid püssi palge, käis pauk —

ja loom langes eemal kukerpalli! Tuleb hiinlane, palub omas wänderdi keeles meid, nutab ja wingerdab su ees maas: anna female, a'barin, tapetud looma eest raha.

Harwa sai sarnasel korral mõni mõne rubla. Teised pidid aga mütsuga kuklasse leppima ja waatama, et ülemealikud poisid weel ta juuksepatssi, hiinlase pühadust, ära ei lõika.

Nii oli siis ja Hiinas. Nüüd on aga inimesed palju targemad: ära waenlase eest sarnased suguloomad, nagu Marmo ja Ellik. Siis olla asi korras. Ja, ja. . .

Ära tarwis põhku minna. Öö läheb niiskeks, ja mu mälestus Jaapanist hakkab walu tegema.

Marmo pärast, perenaine, ei maksa sul muretseda,“ trööstis Jüri trepikiwilt üles tõustes ja hooletult ringutades. „Teda tulid, nägid isegi, tohtrid ja saksad linnast waatama, kas kõlbab wõi ei. Ja tunnistuseks, et kõlbab, wäärt on, et . . . noh jätame — panid Marmole märgid sarwe ja laudja peale, kandsid ta, kirjeldades kõiki tema mehelikka omadusi, sugu. . . ei eluraamatusse, mis linna wiidi ning seal tulekindlas kapis tulewastele põlwelede imestamiseks alal hoitakse. Eks ole fore,

perenaine? Elagu Marmo ja Ellik! Äh-
äh-ähää!

Eedi aga mingi ise linna ennast sakstele näitama, kas kõlbab wõi ei — tapmiseks. Ja kui kõlbab, siis — sõtta üksteist tapma, mille eest wahwamatele weel aumärke ja riste antakse. Ja, jah, sõtta, lahingusse, kus kuulid winguwad, suurükid tuld purskawad, surijad wereloikudes oigawad. . . Minagi, perenaine, olen Marmo peale kade: mehed, noormehed, kõige terwemad ja tugewamad, määratakse surmale, härjad — elule, tulewiku jaoks! Läheneb sakslane, siis pannakse Marmo ja Ellik wagunisse, heinad, kaerad ja pass ilusti kaasa ning saadetakse ära kaugele Wenemaale, kuhu waenlane ega ta kuulid ulata. Aga Eedi. . . ? Ja, ja — — Marmo on ära walit selleks, et sulle, perenaine, rohkem ilusaid wasikaid koplisse wõiks tekkida. Marmo — see on tarkus, ülem tarkus! Äh-äh-ähää!“ irwitas Jüri uuesti kihwtiselt oma jutu ning perenaise üle, kes, käed rüpes, nõutult aidatrepil istus. Jüri mässis ajalehe kokku, pistis selle taskusse ja hakkas longates üle õue küüni poole minema.

Nimed Eedi ja Marmo, mille kallal wana Jüri, see kõigile tuntud sapine wanapoiss, oli irwitand, keerlesid wahet pidamata pere-

naisel mõttes. Töö ei edenend. Wiimaks kujunes neist ärritet mõtetest, mis nagu wirmalised peas sähwisid, õhtuse taewaserwa ääretus kauguses tuline rist Õnnistegija kujuga. Perenaine kohkus. Ta waatas küüni poole, kuhu Jüri hallis kuues ja walgeis pükstes kuju longates wärawa taha ära kadus.

Perenaise hinges oli midagi katkestet, segi paisat, kaootilist tekkind, millel sidet ei olnud ning mida ühtlustada ei saand.

Eedi ja Marmo, Marmo ja Eedi — need kaks nime keerlesid tal waheldamisi, tulise kiirusega mõttes, püüdsid teineteisest wõitu saada, teineteist wälja tõrjuda. Ta püüdis Jüri ironiseeriwat nalja unustada, mõtelda ainult poja tulewiku peale, kuid asjata!

„Oleks ta Marmo oleks“ — wilksatas perenaisel mõttes. Sealsamas tundus see nii wastik, nii inetu olewat, et kerge wärin üle keha käis. Soowida, et ta lihane laps, ainuke poeg, ennem härg kui inimene oleks — milline inetus, paff! Sealsamas waidles aga emaarmastus wastu, et sarnane mõte sugugi ülekohtune ei ole, kui aga poeg sõjast, kus ta wististi surma saab, pääseks.

Tawaliste mõtetega wõitles Rannaoru perenaine kaua, unustades kättewõet töö täiesti. Ikka ja ikka uuesti kostis ta kõrwas Jüri

kõikepõlgaw poolsaadanlik irwitus: „äh-äh-ähää!“ Nii oli wana Jüri just tema lapse kohta naernud ja ütelnud: Marmo — tulewiku jaoks, Eedi — tapmiseks. Kui rumal ja ülekohtune see oli? Ja seda ütles tema kaua-aegne tubli sulane Jüri, ei mitte keegi wõõras, pilkaja. Ja tõesti . . . tulebki nii wälja: Eedi peab ju, kui kirjutaja aidata ei saa, sõtta, tapmisele minema. Marmo aga, kui puhast Angelni tõugu sugupull, saadetawat, nagu linnasaksad ütlesid, ära Wenemaale, kui sõda lähemale peaks tulema. Selleks löödi talle märgid külge ja kirjutati raamatusse.

Hirmus fundus sarnane mõte perenaisele, kuid paistis õige olewat. Ta ei saand neist mõtetest lahti, harutas edasi.

„Laps kui ka loom — mõlemad on kallid, kumbki küll isemoodi. Mõlemad olen nad ise üles kaswatand, nende eest hoolitsend. Marmo saamisel pidi ta ema, Lillik lõppema, oli mitu päewa haige. Aga wasikas oli tubli; isegi Andresel oli hea meel wasika üle. Ja mullu suwel ütles karja-instruktor, Sälliku-härra: „Waadake, Marmost, Rannaoru perenaine, tuleb teile ilus tõukari. Olēte isa hästi walind. Wist naabritalust, kuhu ma sarnase pulli soowitasin osta. Eks ole? Nii toimetage edasi, siis saawad ilusad, tugewad

loomad. Loomade juures peab ikka ette waatama ja walima.“

Perenaisel tuli meele, kuda ta ise Andresega, kes pojaga praegu kirjutaja juures wiibis, abiellu oli astund. Walutawa hinge lahutuseks oli nagu hea minewikku meele tuletada.

„Andres teenis suures-, mina kirikumõisas õpetaja Milleri juures, kes kadunuke — rahu ta hingele! — nüüd juba ammu surnud on. Hulga aja hoolsa teenistuse eest sai Andres oma mõisa härralt Rannaoru talu, mis hoolefusesse oli jäänd, rendile. Talu korda seades rühmas Andres ööd kui päewa tööd teha ning rikkus oma wigase terwise weel rohkem ära. Küür läks tal ikka suuremaks ja rinnad — noh, need olid tal koguni otsas, kõhis alati, kui ta kirikus käies wahel minu poole tuli. Kui tal ema ära suri, siis hakkas Andres peale käima, tulla mina temale tüdrukuks. Ei oleks tulnud, kirikumõisas oli elu palju kergem, kuulsid nägid üht-teist. Aga olin juba wanatüdruk ja tahtjat polnud ühtegi. Puusepa Märst, raibe, kus ta praegu on, peffiska mitu aastat ja laskis oodata. Oota ja wanane. Wiimaks wõttis teine Wainu lese. Noh, tol oli ju talu! Mina aga oota. . . Tulin siis Rannaorule.

Imelik, kuida Andres alguses minu wastu häbelik oli. Ta oleks ju kohe wõind juttu teha, aga ei. Proowis wististi ja see kestis üle aasta. Rühmasin siis ka tööd teha, wara hommikust hilja õhtuni. See talle, küllap, meeldiski. Räägitakse ja kirjutatakse armastusest, mis ilus ja õnnestaw olla. Armastus? Noh, mis armastus seal nüüd oli. Sõitsime tookord sõnnikut wedamast koju. Tibas kerget wihma. Istusime kõrwuti laual, mis risti wankri redelitele oli pandud. Esiti wahtis ta wargsi minu poole. . . Ah, kui hirmsad riided seekord mul seljas olid! Wiimaks, kodu lähedale jõudes, küsis Andres poolhäbelikult, kätt enesele suu ette pannes, kas ma ei tahtwat temale naiseks tulla. Sealsamas tuli tal raske kõhahoog peale, sest ta riided olid läbi-märjad.

Mis pidin talle ütleva? Midagi. Naised ei ütleva kunagi midagi. Ootasin ammu seda, kuid siiski oli weidi häbi. Pöörasin näo wai- kides kõrwale. Lepiku wahel jõudes tprruutas Andres hobuse seisma, pani oma kondilise käe mulle ümber piha. Ah, missugune tundmus käis siis läbi ihu, kui ta ümber kaela wõttis ja. . . Seal tuli talle uus kõhahoog päale.

Sõitsime sammu ja teineteisele sõna lausumata koju. Mälestan weel, kui hea meel siis

mul oli, kui mõtlesin, et kolme-nelja nädala pärast, kui laulatet saame, siis see talu, see hobune, see sõnnikuweo-wanker ja kõik talu kraam saab samuti minu omanduseks, nagu ta enne Andrese oma oli olnud.

Huwitaw oli ka mõelda, missugused silmad teeb kirikuhärra Miller, kui näeb, et tema wana teenija Mari juba laulatusele tuleb ja talu perenaiseks saab. Ärwasin juba ette, et paremini õnnistab ja pikema kõne peab. Nii oligi. Loetuse aegu kinkis õpetaja-proua ka need toredad tanulindid, mis mul praegugi kirstus alles.

Nii tuletas Rannaoru perenaine mõttes oma meheleminekut meele.

Silmi kinni pigistades wõrdles ta Andrest, Jüri ja Wainu Märti wäliselt. Wiimane oli kõige kenam: tugew, sirge ja tiheda, pehme habemega.

„Märt, nu ja, Märt — see oleks ju kõige kenam, passilikum olnud,“ arwas praegugi perenaine. „See juudas aga pettis aina, nagu kutsari Peetergi, ja wõttis wiimaks Wainu lese. Mis ta sai sealt? Renditalu ja wanapoolse, hädalise naise. Ka mina sain talu ja...“

Seal tuli perenaisel ta oma mehe Andrese küürus, rinnutu kuju silmade ette, kuda see

mõnikord põllul kiwa kaalub wõi metsa ääres kände juurib. Ehk jälle kui ta mõnikord haige olles üle sängi ääre liiwakausikesse röga sülitab ja kange kõha tagajärjel oksendab.

Kerge wärin läks perenaisel üle ihu. Rohkem ei tahtnud ta edasi mõtelda ega neid mälestusi uuendada, mis sugugi roosilised ei olnud.

Ta tõusis üles, wõttis pesu kokku ja läks tuppä kindla otsusega:

Inimestele on ju Jumal mõistuse annud ja nad toimetawad nii, nagu see Tema meele järele on.

Kuu tuli rehe tagant nähtawale. Hooned, aiateibad ja puud heitsid pikki warje murule. Rukkirõäk ja rohutirtsud laulsid teineteise wõidu. All metsa ääres huiksid õitselised.

Poolumbses kambris löid kärbsed nagu mesilaste parw sumisema, keda on eksitet, kui perenaine magama heitis. Mõttest, oleks ta Marmo oleks, ei saand perenaine woodiski lahti. Ikka uuesti sähwas see tal meele. Eedi pääseks siis sõjast ja, wõib olla, surmast. See kordus, kuni ta enese üle wihastas, et inimene wõib säärast rumalust ja weel oma lihase lapse kohta mõtelda.

Ta pigistas silmad kinni, hakkas palwetama.

Warsti laotas ka uni oma pehme, nägematu loori üle perenaise mõtetest wäsind pea.

Unes nägi Rannaoru perenaine, et ta kuskil wäga kõrgel, kaljusel mäel oli. Ta ise oli wäga wanaks saand: hõredad, hallid juuksed ulatusid üle selja kuni maani. Kogu oma olemuses oli ta õhuliseks muutund. Riided seljas narmendasid, olid luitund ja karedad nagu puuhabemed põliste puude küljes. Ei fundnud ta südame tuksumist ega ka warem teda alati waewand jooksjahqigust konfides. Enese olemasolu aimas ta ainult mingi õhulise liikumise faolises elewuses oma kondilises kehas. Ka mõtted arenesid kergelt ja wabalt, nagu tuule liigufus juukseis, kui ta noorena tänawal jooksis.

Kuna ta sarnase muutuse üle enese juures imestas, kuulis ta oma selja faga wägewat, nagu mõisahärra häält, küsiwat:

„Kes see on seal?“

„Jälle üks endistest inimestest, kes oma saatuse eest põgenewad.“

„Saatuse eest, mis nad enestele walmistasid,“ tähendas küsija. „Tagasi oma kohale! Igaüks peab oma osa pärima!“ kuuldus wali käsk.

Kui perenaine ümber waatas, siis ei suuf-

nud ta walguse pärast, mis rääkijaid ümbritses, nende nägu ega kuju näha. Ta märkas ses walguses ainult käsikwat käeliigutust ja kuulis selle järele suurt tiibade kohinat ning ta juure kaljule lendas tugewate tiibadega kulli moodi lind. See käskis perenaist oma turjale istuda ja lubas teda koju wiia.

Nad tõusid kõrgesse lendu ja lendasid imelise kiirusega üle mägede, orgude, järwede ja metsade edasi.

Et ta mitte maha ei kukuks, käskis kull tal kõwasti oma turjasulgedest kinni hoida.

„Näeksid Jüri ja Andres mind sedawiisi sõitwat, siis peaksid nad mind tõesti nõiaks, mõtles perenaine. Ta püüdis hilpneward riidenarmaid ja hõredaid juukseid, mida tuul laiali ajas, hoolikalt koguda.

Lennul allapoole laskumisel paistis siinseal hulk waremeid ja mitmesuguseid hoonete taolisi konarusi silma.

„Mis need on?“ päris perenaine uudishimuliselt.

„Inimeste tapluste ja sõdade waremed.“

„Siin sai siis ka minu Eedi surma!“ õhkas perenaine, misjuures ta oma kõdunend südames ikkagi walusat pigistust tundis.

„Ta pole surnud,“ tähendas kull lühidalt.

„Siis näen ma teda weel?“ hüüdis perenaine rõõmu pärast üles hüpates, nii et pea-aegu alla oleks kukkund.

„Pea!“ hoiatas kull. „Wõid näha, kui ära tunned.“

„Kui ta surnud ei ole, siis tunnen ma ta tuhandete hulgast ära,“ tõendas perenaine.

„Keegi ei sure. Kui noor wanaks saab, wõi rooste raua õõnestab, kas nad siis surnud on? On muutus ainult, nagu sekundis, nii aastatuhandetes.“

Perenaine ei mõistnud kulli juttu ega huwitand see teda. Teade, et Eedi surnud pole, tegi talle rõõmu. Ta naeratas õnnelikult. Kuid naer kuuldus talle eneselegi imelik, wõõras, nagu kuiwand lehtede kahin rinnus. See laskis aimata, et ta ise ikkagi wana, wäga wana juba on. Meel läks kurwaks. Ta oleks soowind weel noor olla, oma poega näha ja seda kõike teistele jutustada, mis ta nüüd näeb.

Lend läks edasi.

„Kus sinu kodu on?“ päris kull.

„Sõõru mõisa Rannaorul.“

„Ah soo. Seal ta paistabki juba,“ tähendas kull, allapoole laskudes ning lennuhoogu vähendades.

Madalamale jõudes nägi perenaine, kui imelikult maa peal sõideti ja künhti: tugewaid wankreid ja atru wedasid korraga mitu imelist olewust, pool inimese-, pool loomataolist. Nad liikusid kord kahe jala peal, kord käpakil, waewaga raskeid riistu tassides. Wankritel ja atrade taga asusid jälle suured, tugewa keha ja pika peaga weidrad olewused, kellel laiad ninasõõrmed, pikad kõrwad ja isegi tugewad sarwenodid pea küljes olid. Need sundisid tugewate piitsadega armutult wankrite ja atrade wedajaid taga, kes suure waewaga raskeid riistu edasi wedasid.

„Mis see tähendab? Kes seal niiviisi kün-
nawad?“ imestas perenaine kohkudes.

„Kes? Eks härjad ja endised inimesed.“

„Kuda härjad ja inimesed? Me kündsim
ja sõitsime ju hobustega, aga mitte här-
gadega.“

„Siis küll... Aga nüüd, kus tuhanded
aastad möödab, on kõik muutund, on kõik
teist moodi,“ seletas kull.

„Kuda siis härjad inimesi...?“

„Just nii. Nemad on arenend, käskijateks
saand, wastandiks endisele.“

„Püha Jeesus Kristus!“ hüüdis perenaine
kohkunult oma kähisewal hääl.

„Pole sedagi enam,“ tähendas kull. „Kristuse asemel on juba mitu feist olnud; ka need on kõrvale jäänd.“

„Kudas see ikka wõimalik, et loomad inimeste käskijateks...?“ suutis perenaine waewalt imestada.

„Ei ole midagi wõimatut Æjas,“ tähendas kull endiselt, keda perenaise lapsik imestus tüütama hakkas. „Kui suudad, siis tuleta ainult meele, kuida inimesed omal ajal eneste ja kuida loomade eest hoolitsesid. Loomadest waliti alati kõige tugewamad, paremad tõuterwendajad. Nende eest hoolitseti, neid kaitseti ja hoiti. Inimesed ise aga toimetasid enestega just ümberpöördult: Wigaseid hoiti ja kaitseti, kuna tugewad ja terwed häwitati wõi wigastati sõdades ja taplustes... Inimesed unustasid ka eneste põlwnemisloo ja uskusid, et nad säärastena juba loodud. See kõik oli eksitus. Nüüd on aga igawese muutuskäigu ring ümber. Ja tagajärge näed seal... Eks ole tore? Äh-äh-äh-hää!“ hiritas kull sarnase häälega, mis õhu wäri-sema pani ja sulase Jüri naeru perenaisele meele tuletas.

— — —

Koerte haukumine ja õue sõitwa wankri mürin äratas perenaise unest. Ta jooksis

pooluniselt ja särgiwäel õue ning küsis Andreselt, kes hobuse pealt looka maha wõttis:

„Kas kirjutaja lubas aidata?“

Andres raputas eitawalt pead.

„Siis peab Eedi ikkagi sõtta minema!“
õhkas perenaine murdunult, kuna ta ise weel nähtud kohutawa unenäo mõjul nagu segane oli ja uskuda ei suutnud, sünnib see kõik unes wõi ilmsi. —

Saunas.

Wesine ja pehme soojus, ühes läbi hõljuwa aurupilwe piimase uduna paistwa elektriwalgusega pahwatas meile wastu, kui sõbraga sauna astusime.

Niiskes, palawas õhus tundus kupaftet wihalehtede, seepide ning inimhigi ja mustuse segalõhnu, imelist koguhaisu, mis omane ainult saunale ja mis ei ole meeldiw ega ka mitte peletaw, on nagu osa sinust enesest ja teistest sinu taolistest olemustest.

Saunalised olid loidund, elawuseta ning tāsised. Nende higist nõretawatel ja punastel nägudel lehwis warjat mõnu ja õnne tunne, sügaw tunne, mida ei wäljendata, waid sise-miselt läbi elatakse. Kogu nois nagu wettind olemustes oli märgata kiirendet eluprotsessi.

Keegi wihtlejatest heitis kapaga wett kerisele, kust palawaks köet ümmargused põllukiwikesed, mis siin nagu Dante põrgus kuuma

ja külma peavad kannatama, ähwardawalt wastu ploksatasid.

Sauna ukсед ja aknad nagisesid õhu surwel ning lawal tekkis suurem elawus. „Ah, ah, ah! . . . oh, oh, oh!“ ähkis lawale mõjund leilis arstiteaduse professor, lopsaka wihaga oma ümmargust, woltides kõhtu hõõrudes, mida teadusejüngrite juures, kes harilikult kuiwetand on, sama haruldaseks nähtuseks tuleb pidada, kui mõne uue tõe leidmist. Selle juures seletas professor oma leilinaabritele, kui hea ja kasulik olla saunas käia: higi woolata ilma waewata ja puhastada organismi wõõrastest ollustest ja toksiinidest. Hügieenilisest ja profülaktilisest seisukohast waadates pidawat iga mõistlik inimene kuni kaks korda nädalas, nagu tema, saunas käima. Wann, wannitamine, see olla sauna surrogaat, see olla meie aja inimeste, kes saunast ära wõõrdund, feda ei armastawat, enesepettus, häda-abinõu, see on. . .“

„Õige,“ lõpetas mu sõber professori lause. Ja kui ta kuulis, kuda üks wihtlejatest ennast wihaga nii ägedasti ropsis, et selle lehed õhus keerlesid, ning sealjuures kordas: „A'tuma, a'tuma jumalale, taiwatsele esäle,“ — siis naeratas mu sõber muigawalt ja jäi mõttesse. Wiimaks lausus endamisi: „Õnnemaa! Tõsine õnnekoda see saun,

kus inimene rahuldust saab, kus kõrvaldet on välised sotsiaalsete wahekordade tunnismärgid, mis jõukus ja rätsepakunst tekitavad ja kus inimesed üksteisele rohkem sarnased on, üksteise wastu leplikumaks, otse sõbralikumaks saavad.

Ja kui palju kauneid mälestusi on saunaga ühenduses! Teaksin ma esimese sauna asutaja nime, siis ohwerdaksin kõik selleks, et teda jäädvustada, surematuks teha, nagu inimsoo iga teise heategija oma.“

Kui ma sõbra waimustuse üle ironiseerisin ja tähendasin, et on inimesi, koguni rahwaid, kes saunast midagi ei tea, kunagi ei wihtle ja siiski elawad, sigiwad ning terwed on, siis sai sõber weel rohkem hoogu ja hüüdis:

„Sina, kes linna sumbund õhus ja kiwinend müüride wahel oled sündind ja üles kaswand, ei aima sauna wäärtust, tema salapärast luulet ja müstikat. See on kõige auwäärilisem asutus, mille meie põhjamaade soome sugu rahwaste esiisad instinktiivse aimuse ja farwiduse järele on loond.

Mulle tuleb meele mu kodusaun, mu sünnipaik, mu elukoht.“

Me asusime madalamale lawale, kus leil nii palaw ei olnud. Sõber heitis mu kõrwale,

tõstis jalad üles ning lehwitas wihaga neile kergelt leili. Sooja õhu sissehingamisest uimusid meeled, higi tekkis pisaratena ihule ja waibus närwlik olek. Kuna ma wastu rääkida ei püüdnud, jätkas sõber edasi:

„Ja, see ei olnud mitte niisugune puhas, tore, elektriga walgustet, nagu siin, kuid siiski armas, kodune, idülliliselt lihtne. Ta suitsust pigimustund, läikiw lagi, seinad, suure lahtise kerisega ahi, pisike neljaruuduline aken, kõrge lawa, kuhu jalgpuu kaudu roniti; wihtlemise ajal põrandal puhtad, sahisewad õled, et jalad poriseks ei saaks — see oli kõik ta sissesead, omapärane ja armas!

Igal laupäewal, olgu suwel wõi talwel, kõeti sauna ahi kuumaks, kustutati tukid ahjust, et karmu ei oleks; toodi toobritega külm ning kuum wesi sisse, laotati õled põrandale — ja siis algas wihtlemine, tõsine wihtlemine, nagu ta olema peab.

Kõik oli lihtne, kuid kodune. Ka inimesed oma olekus. Meesrahwad, lapsed ning wanedamad naisrahwad wihtlesid ilma häbelikkuseta üheskoos, kuna ainult nooremad tüdrukud, kes õhtust talitust lõpetasid, pärast eraldi saunas käisid. Mees- ja naisrahwaste koos wihtlemise ajal hoiti ainult wiht, kui walguse juures wastu tuldi, wiigilehena ees. See

oli kõik. Muud häbenemist ega wõõristust ei tuntud.

Ja wihtlemine ise oli peaaegu pühalik toimetus. Selle juures ei tarwitet mitte kunagi kurje ega halbu sõnu, waid kiideti ja tänati loojat, kes nõnda seadnud, ja inimesi, kes selleks kaasa aidand. Nagu üks siin wihtlejast, nii luges minu wanaema alati, ennast ehk lapsi wiheldes, kõwa häälega, mis üle sauna kostis: „A'tuma jumalale, taiwatsele esäle, a'tuma, a'tuma! A'tuma ahjukütjale, lõnuwiskajale, wietuujale, wihakeitjale — — a'tuma, a'tuma!“

Wanaema oli selle juures nagu eestpalwetaja wõi laulja saunas, kellele teised wihtlejad ning wiheldawad tasa järele kordasid. Sarnane tänumeele awaldamine andis wihtlemisele, mida pimedatel õhtutel ja wäikese tulehämärase juures toimetati, iseäralise müstilise ilme, mida ma senini pole unustada suutnud.

Saunas ei käidud ka mitte nii, nagu linnas. Mitte igal ajal, igal tunnil ja isegi pühapäewil. Ei. Selleks oli kindel aeg: laupäewa õhtu, peale kõigi tööde lõpetamist. Tööst wäsind ning mustund inimene sai puhtaks, kergeks ja puhtad riided selga. Ta hingesse tekkis siis tõsine pühapäewa, hingamispäewa tunne, mida linnalased aimatagi ei suuda.

Seda kodust, lihtsat sauna armastati ning kardeti ühtlasi.

Ta oli kohaks, kus wiheldi, kus mõnikord elati, kus sünnitajaid ning teisi haigeid mitmesuguste walude puhul rawitseti; ta oli kohaks, kus kuppu ning aadrit lasti, kus paljusid lausumisi ning nõidumisi toimetati, kus jõulu ning wana-aasta õhtutel tulewikuennustusi toimetati.

Saunal, mis teistest hoonetest eemal jõe kaldal asus, oli inimeste peale imelik müstiline mõju: teda peeti mitmesuguste waimude asupaigaks, kes siis sauna tagasi tulid, kui inimesed wihthlemise olid lõpetand. Nii ei julgend palju keegi laupäewa õõse, peale wihthlemist, üksi sauna jääda ehk sinna minna. Wiimsed saunast tulijad panid mõnikord isegi wiha, wee ning fükikese seepi selleks walmis, et waimud sauna tagasi ilmudes wõiksid ennast samuti pesta kui inimesedki.

Niisugune oli mu kodune saun: lihtne ja armas, seot tuhandete mälestustega.

Wihthlemise järele lawalt maha tulles hüpati suwel mustawasse jõkke, talwel aga walati jõe-augul jäise weega ennast üle ning asuti uuesti wihthlema.

Iseäranis jäi mulle meele, kuda wanaisa, seitsmekümne-aastane kulupea, mind talwel,

praksuwa külma ajal, saunast mäele tupp
kandis, ise selle juures ainult särgiwäel ja
palja jalu lumist teerada astus. Seda ei
unusta ma iialgi. Niisugune oli inimeste ter-
wis, kes sauna armastasid, temast lugu oska-
sid pidada.“

Ma awaldasin kahtlust, kas sarnane terwis
just sauna tarwitamisest oli saad. Sõber
ei pannud mu märkust tähelegi ja jätkas edasi.

„Waata, seda mõnu ja õnnetunnet, mida
saunas wiibimine walmistab, wõid ka siin
märgata. Pane ainult inimesi ja nende olekut
tähele, siis näed, et seda waenu, wõõrastust,
mis muidu elus iga sammu peal leidub, siin
pea sugugi aimata ei ole. Inimesed on üks-
teise wastu sõbralikumad, omasemad. Ükski
ei küüruta teise ees, tunnewad enese sarnased
olewat. Kuula ainult, kuida meie direktor, kla-
werikunstnik ning hiljuti doktorikübara oman-
dand keeleteadlane seal pinkidel oma kaas-
lastega, kes nähtawasti lihtinimesed on, sõb-
ralikult juttu westawad. Kus mujal see nii
sobib, kui saunas. Tunnewad ju siin kõik
enese ühetaolised olewat.“

Sõbral oli õigus. Gümnaasiumi direktor
ajab tõesti minu rätsepaga juttu wist peda-
gogilisest asjust, kuna keeleteaduse doktor aga
wäga asjalikult oma pinginaabrile seletas, mis-

sugused haigused loomade, iseäranis hobuste juures ette tulla ja kuida neid arstima pidawat. Klawerikunstnik ja komponist püüdis jälle ühele küürakale, nähtawasti kroonilist haigust põdewale isikule, igati selgeks teha, et terwi-sele kõige kasulikum olla ainult taimetoitused süüa, nagu kartuleid, kapsaid ilma lihata ning raswata ja selle juures weel wõimalikult rohkesti paastuda. Üks saunalistest jälle, keda tema jutu järele kaupmeheks wõis pidada, wäitis heasüdameliselt kõigile seletada, et elu ei kallinawat mitte kaupmeeste, waid tarwita-jate süü läbi: wiimased tulla ja maksta üks-teisest rohkem. Mida pidawat siis kaupmees tegema, kui pakutakse. Ta pidawat wõtma. Ja kui ärid hästi käiwad, siis olewat see rahwa jõukuse tunnismärk.

„Wõib oletada, et sul õigus on,“ tähendasin ma sõbrale. „Inimesed näiwad saunas tõesti teist laadi kui muidu olewat. Ei tea ainult, kas napakad saunas ka fargemaks saawad?“

Sõber ei wastand mu märkusele. Ta heitis kapa täie wett kerisele, astus kõrgemale lawale ja hakkas wihtlema. Selles oli ta iseäranis osaw, otse meister. Ta sirutas jalad kord üles lae alla, kord asetask nad palawa seinapeale ja wihtles neid seal siis sarnase hasar-

diga, et wihalehed mu pea kohal keerlesid. Ülemist keha wiheldes tõusis ta lawale istukile, pani tühja weekapa pähe, et sellel palaw ei oleks, ja ropsis siis kogu keha tõsise mõnutundega, wihta nagu jongleur ühest käest teisi heites.

Et töö küll raske oli, ei ähkind mu sõber siiski, nagu arstiteaduse professor oma kõhtu hõõrudes, ega lugend ka tänusõnu: a'tuma, a'tuma, mida talle lapsena oli õpetet.

Lawalt alla tülles, ihu punane kui wähk, tõrmas ta külma wee kraani alla, uhtis seal enese üle, puristas mõnutundes, tegi wõimlemisliigutusi ning asus uuesti lawale wihtlema.

Kogu selle toimetuse juures särasid ta muidu ilma silmad kehalisest mõnutundest.

Wagusi lawal lamades waatlesin ma sõbra tegewust ja olin ta leidlikkuse üle weidi kade. Isegi saunas oskas ta leida luulet, tunda mõnu ja olla õnnelik.

Kui kuused säravad.

(Kalurite jõululegend.)

„Ära n'd wokki lõhu! Sa mait . . .“ ähwardas wanaema Taimot, kes pōrandal istus ja kepikese, mida ta mõõgana nõõriga üle õla kandis, wokiraffa wahele lõgisema pistis.

„Jutusta weel midagi, wanaema. Muidu ei lase ma sud kedlata,“ pudistas poisike, pōrandalt püsti tõustes ja harkjalu wahtima jäädes.

Et woki juurest minema aeti, siis luusis Taimo foas, mida pisike õlilamp hämaralt walgustas, ühest teise. Wiimaks wõttis Taimo ahjukoldest peoga tuhka ja fäitis sellega wokikruwi otsas rippuwa määrdesarwe, ilma et wanaema, kes hoolega ketras, tähelegi oleks pannud.

„Jutusta, wanaema, jutusta . . .“ mangus ka Leeni, kes Taimost aasta noorem oli ja ahjusuu lähedal pōrandal nukuga mängis.

Nukk oli Leeni enese tehtud ja sellepärast mängimiseks wäga huwitaw. Natuke takkusid oli walge linase lapi sisse mässit, kaela kohalt niidiga kinni seot, wärwiga silmade, nina ja suu kohad ära märgit ning paar kirjut lappi riiete asemel ümber — see oli kõik. Leenile aga oli ta talwisel ajal kõige paremaks seltsiliseks: ta pakkus nukule süüa, kiigutas teda magama, rääkis talle wanaemalt kuulnud lugusid ning peksis nukku wahel, kui see istuma ei jäänd.

Lapsed olid harjund õhtutel, kui isa ja ema kodust ära olid, kas merel kalu püüdmas wõi neid jälle linna wiimas, et wanaema neile mitmesuguseid lugusid fontidest, kodukäijatest ja merineitsitest jutustas. Kõige rohkem meeldisid Taimole isa-isade wikingsõitude lood merel, milledes rohkesti wõiflusi waenlaste ja koerakoonlastega tundmata saartel ette tuli.

Ka täna oli kalur Peedu naisega linna sõitnud esimese jääpüügi saaki müüma ning lähenewaks jõuluks üht-teist ostma. Lapsed ootsid kärsitult wanemate linnast tulekut ega tahtnud magama minna.

Wanaema pani ahju hiljem kütte, et teelt pakase käest tulijatel soojem ja mõnusam oleks wäsind liikmeid kosutada. Homme ootas neid jälle raske töö külma käes.

Kalur ei wõi puhata. Ta peab alati walwel olema ja katsuma, kunas ähwardaw meri oma tumedast rüpest talle midagi ta waewa eest annab.

„Mis ma ikka teile... Olen juba kõik mitu korda jufustand. Katsuge, et magama saate, muidu ei tule Jõuluwana,“ tähendas wanaema noomiwalt lastele ning hakkas hoolsamini wokki sõtkuma, et walmiks lõng kewadeks wõrkude kudumiseks.

„Jufusta, memm, kae, tollest kuningast ja jõulupuust merel,“ mangusid mõlemad lapsed jonnakalt edasi.

Taimo rändas ühest toa nurgast teise ja kuulatas wahel pisikese, lumitand akna juures, mis wärisewa lambitule walgel kollakas paistis olewat, kuda tuul wäljas ulus, meri kohises ning lained saladuslisel mürinal weel noort ja nõrka jääd purustasid.

Leeni seletas nukule iseäraliku tõsidusega piprakookidest, kuldpaperilistest kompwekkidest ja pikist magusaist kaunust, mis linnast jõuluks tuuakse. Ja kuda nad siis jõulukuuse tuppä toowad, selle maiuste ja ema enese walat küünaldega ära ehiwad ning keset tuba püsti panewad. Siis on tuba walge, pühade sasi põrandal ning lapsed wõiwad kuni hommikuni ülewal olla, pühade worste ja kompwekka süüa.

„Ikka teile kuningast... Kes nüüd kuninga-
jutte usub. Neid ei taha keegi kuulda ega tohi
rääkidagi enam,“ urises wanaema poolmõttes.
Wokk hakkas aeglasemalt liikuma ja kääksus
sõtkelaua juures. Wokist mööda minnes pistis
Taimo kepiotsa wokiraffa wahele lägisema.
Kuna wanaema harjund wiisi järele kõrwal-
olewat witsa kahmas, et poissi karistada,
hüppas see wälguna nurka ja puges warnas
rippuwa kasuka taha, kuhu karistaja järele ei
tulnud. Sealt naeris Taimo wõidukalt oma
õnnestund katse üle.

„Ah, s-s-sina!“ ähwardas wanaema poissi
ja sõtkus woki kiiremini käima. Uuesti mõt-
tesse wajudes kohendas ta pearätti, kergitas
ninal prille, mis lõngaga ümber pea olid seot,
ja algas siis pool-endamisi:

„Kuningate ajad ja jutudki on nüüd möö-
das, lapsed!“

Wanaema oli palju kordi seda muiste-
lugu jutustanud. See meeldis talle enesele kõige
rohkem ja iga kord oskas ta teda pisut ise-
moodi seletada ning uute lisandustega seda
kalurite müüti täiendada.

„See oli weel tol muistsel, õnnelikul ajal,
kus meie maal wägew ja tark kuningas wa-
litses. Juba siis pühitseti pühi, aga mitte nii,
nagu meie nüüd jõulusid. Siis olnud need

päikese pühad, talwise pööripäewa ajal, kuna walgus pimedusest wõitu hakkab saama. Siis toodud walguse auks Uku kiwil põletus-ohwriks kas paar walget süüfut talle wõi kaks noort tuwi, kes weel isatuwiga kudrutand ega haudund ei olnud. Ohwriks wõidud ka hirwetallesid tarwitada. Neil korral, kus Uku targa suu läbi ilmutand, et ta wereohwrit ei soowi, wõetud lina, mille peal kaksikud lapsed esimest korda targa juure wiidud, tehtud sellest ja lõhnawatest rohtudest ohwritalle kuju ning toodud see põletus-ohwrina altarile.

Rahwas tantsind siis ringi ümber ohwrikiwi, laulnud kiitust Ukule ja päikesele, kelle abil aasta õnnistus saadi.

Siis oli kõigil hea elada olnud. Merest saadud rikkalikult kalu, põllult wilja ning mesilastelt mett. Linad, millest wõrke punuti, need kaswand mehepikkused. Linade kiud olnud siidi sarnane, millest fargemad naised ja neiud omale seelikuteks hõbelõnga kedrand. Neiud ja noorikud kannud siis kuldkeesid ja hõbekudruseid kaelas ja paljaste, walgete sääрте ümber, kui nad kas kuninga juure wõi mujale kewade- wõi suwepidule ilmud.

Siis oli igal rohkesti mett ja leiba süüa ning wahutawat õlut peale juua olnud. Keegi ei tundnud säärast puudust ja häda, kui nüüd,

kus kalur kõik oma saagi peab müüma, et ise ainult leiwa ja silguga elada wõiks.

Jumal on meid ka sellega karistand, et paremad kalad meie merest ära on saatnud.

Ja noor ning rikas kuningas ise on rahwale wäga hea, otse isaks olnud. Kuulsus tema headusest ja wägewusest on üle ilma ulatand. Kõik waenlased on teda kartnud. Kuhu ta sõjas ilmud, seal langend ta raske mõõga all, mida kaks meest waewalt kergitada jõudnud, waenlasi kui loogu maha.“

Wanaema juttu kuninga wõitlustest kuuldes hakkas Taimo oma kepp-mõõgaga toas ringi wehkima, nagu tahaks ta nägematuid waenlasi loona maha niita. Üks hoopidest tabas wanaema linakoonalt. See lendas ühes koonlaluuga mürinal pōrandale.

Wokk jäi seisma. Wanaema kohkus juhuse üle nii, et poissi ähwardadagi ei osand. Kui ta üle woki wallatu poisi järele kahmas, wilksatas see ühes kepiga ahju taha sängi, kust õled wastu kahisesid.

Wanaeit koristas koonla tummalt üles, seadis woki korda ja, lõnga pikkamisi edasi heietades, jätkas kuningaloo jutustust Leenile, kes nukuga wagusi ahjusuu juures istus.

„Nii walitsend kuningas kaua ja õnnelikult rahwast. Ainsaks mureks olnud kuningal,

et ta sarnast neidu ei leidnud, keda omale abikaasaks oleks wõind wõtta. Jahil olles oli talle metsafark ette kuulufand, et ta saada omale sarnase ilusa kuninganna, nagu ainult unenäos wõib ette kujuneda. Ta oli kaua otsind, kuid niisugust neidu ta oma rahwa keskelt ei leidnud. Wõõraste hulgast, wõõralt maalt ei tahtnud ta ka kuningannat otsima ja kosima minna. Siis oleksid wõõrad, kes tema õnnelikku riiki omale igatsesid, wiimati wõind wõimu oma kätte saada. Seda aga kuningas ei soowind. Nii koormas kuningat mure igatset ja weel leidmata kuninganna pärast. Igal kewadel, kui käge kukkumas ja õitselind hõiskamas, korraldand kuningas oma lossis rahwapeo, kuhu kõik kenamad neiud kogu riigist pidand paremais ehteis ilmuma, et nende keskelt kuningannat walida. Asjata on ta aga aastaid otsind, kuninganna jäänd leidmata.

Kord oli kuningas sarnase rahwapeo korraldand talwise pööripäewa ajal, kus Uku kiwil walguse auks ohwrit pidi toodama. Sellel pidul olnud kuninga lossis, mille waremed weel praegugi Alusaare kõrgel kaldal asuwad, kõik kenamad neiud riigist, rahwa wanemad ja malewa pealikud koos. Lossi ruumid olnud toredasti kulla ja hõbedaga ehit. Põrandaid

katnud karude ja põtrade nahad ning seintel rippund palju waenlastelt saadud sõjariistu, lippe ning muid wõidumärke.

Üks tarkadest, kes tuulte käikusid tundnud, kuulufand kuningale paha ette, et ta päikesepühal, kus walgusele ohwerdatakse, üldist rahwapidu peab.

Selle peale seletand kuningas, et ta oma rahwale ainult head tahab teha. Ja hea tegemine kõlbawat ka päikesepühal.

Kui siis keskööl, kukelaulu ajal, kuningas ühes tarkade ja rahwawanematega wälja lossiaeda läind, et Uku kiwil ohwrit tuua, ilmud lossi lähedale merele tuledega foredasti ehit paat. Paadi ninas seisnud noor, walgeis riideis naisterahwas, sarnane, nagu kuningas omale igatsetut ette kujutand, ning hoidnud põlewate küünaldega särawalt ehit haljast kuuske käes. Ühtlasi kostnud paadist tasane wangistaw muusika kuninga ja rahwa kõrwu.

Wõlutud nägemusest, on kuningas ohwritalituse pooleli jätnud ja käskind oma paadi kohe merele lasta ning kahel sõudjal walmis olla.

Rahwawanemad ja targad palund kuningat, mitte ohwritalitust pooleli jätta ja merele sõita, sest nägemus olla meriwaimu meelifus, mis õnnetust tuua: Kuningas ei hoolind hoiatus-

test. Ta astund üksi, mõõk wõõl, paati ning sõitnud merele, kust imepaat neiu ja tuledega paistnud ning muusika kostnud.

Warsti, kui kuningas paadiga rannast eemale jõudnud, hakand meri lainetama ja mässama ning nõiduslik paat kadund waatajate silmist. Eemalt, üle kõrgete lainete harjade, wilkund esiteks weel peflikud tuled ning läbi merekohina kostnud katkelised muusika helid, kuni wiimaks kõik kadund.

Wahwamad pidulistest rutand paatidesse ja laewadele, et kuningat mässawate lainete keskelt leida. Otsitud asjata kogu õõ ning mitmed otsijaist jäänd ohwriks merijumal Ahtile.

Otsijate hüüetele kostnud lainete kohast mõnikord wastu kuninga hääl:

„Ma tulen, kui kuused säravad!“ Selleks on weel samal õõl kuninga lossis küünlad kuuskedele sarama pand ja oodet kuninga ilmumist. Kuid asjata. Weehaldjad ei ole teda enam oma wõimust wabastand.

Hulga aastate jooksul olla wanemad merimehed, kes pööripäewa õõl merel juhtund olema, kuulnud lainete kohinast saladuslikku häält, nagu siis, kui kuningas kadund: „Ma tulen, kui kuused säravad.“

Kuninga mälestuseks ja lootuseks, et ta

kord tagasi tuleb, hakatudki talwisel pööripäewal kuuski küünaldega ehfima, mis wiimaks üldiseks jõulukombeks, kunas meile Lunastaja sündis, on saand,“ lõpetas wanaema jutustuse.

Taimo oli woodisse magama uinund ja Leeni tukkus ahju juures. Wanaema ajas Leeni woodisse, mässis mõlemad lapsed kasukate sisse ning tuges ahjusuule puuhaluga wana plekitüki ette, et soojust wälja ei tõmbuks.

Jutustet loost ning mõttemõlgutustest lähene wate jõulude üle oli wanaemal imelik ülew meeolu tekkind. Ta ei suutnud wahet teha, kumb neist parem ja õigem oli. Wäljas ulus tuul ning meri mühises ähwardawalt.

Wanaema istus uuesti woki taha, sõtkus selle wurama ning hakkas fasa laulma: „Ma tulen faewast ülewalt!“

Kaewikus.

Mu sõber leitnant Johann Wiira jutustas kord mulle järgmise episoodi oma sõjaelust:

Ilmasõja algupööl, Wene-Saksa frondil kaewikus wiibides, saime ühel õhtul kategoorilise käsu:

„Esimese signaali järele asuda formijooksule. Waenlase kaewikud ära wõtta ning kinni pidada, kuni abi kohale jõuab.“ Sarnane oli lakooniline käsk. See käis walguna kaewikutest läbi, sünnitas ärewust, ahastust ja wiha. Kõik teadsid, mis tähendab sakslaste kangesti kindlustet kaitsekraawidele ilma suur-tükkidega effewalmistusega kallale tormata. See oli otse meeletus. Kuid saad teadete järele walmistas waenlane kallaletungimist ette. See pidi paralüseeritama. Selleks siis ka sarnane käsk, mis täita tuli.

Sõdurid korraldasid kaewiku hämaruses oma sõjariistu, kohendasid riideid. Ühed õhkasid,

feised pomisesid wanduda, kuna mõned jälle istusid apaafiliselt, püss käte wahel, walmis kaewikust wälja ronima, kui kostab roodu-ülema tasaselt wirisew märguwile.

Kes suudab aimata, missuguseid mõtteid, fundeid tekitas see käsk neis poolnälginde, wäsind ning räbalais riideis sõdurites, kes juba nädalate kaupa waenlase tule all kaewikutes olid wiibind?

„Kust sarnane pöörane käsk — formake paljaste kätega blindaashidele ja fraataedadele kallale?“ kerkis mul impulsiwoselt küsimus.

„Korpusest,“ tähendas irooniliselt lipnik Solowjew. „Seal teatakse, et Wenemaal granaadid kallid, kuna inimesed midagi ei maksa. Häwita neid, palju sa suudad, nad sigiwad pühal Wenemaal kui rohutirtsud põuasel suwel.“

Jutt ei edenend. Igal oli oodetawa formijooksu eel oma mõtete ja tunnetega tegemist. Kõik ootasid pinewil olles, millal kostab signaal, ning harufasid mõttes küsimust, kes neist sellest formijooksust eluga, kes raskesti haawatult tagasi jõuab wõi kes lamab purustatult homme sakslaste kaewikute ees ja waatab oma klaasind pilguga tõuswale päikesele wastu.

Peaksid nad wälja tulema. Lagedal saaksime neist juba jagu. Sakslane kardab tikuwõiflust, mõtlesin ma iseeneses. Mulle tuli

meele juhtumine Bsuura ääres, kus ma, kui weel reamees olin, kord luuramiskäigul üksi sakslaste kaewikute lähedusse roomasin ning seal, ühes tühjas hoones, waenlase luurajaga kokku sattusin. Olin julge ja astusin hoole- tult hoonesse, kus kedagi ei pidand olema. Seal aga pistis üle purustet, madala wahe- seinä sakslane mulle püssitiku otse wastu. Et ta pisut wiiwitas, siis sain talle mõne sõbraliku sõna öelda ning pahema käega tema püssiotsast kinni haarata. Älgas kiskumine, wõiflus. Et jagu saada, lõin talle parema käega oma püssitikuga rindu. Sakslane karjatas ning langes teispoole seinä. Ma pääsesin ainult käehaawaga, mis rabelemise juures waenlase püssitikuga olin saand. Talle tuli abi järele. Heitsin neile mõne käsigranaadi wastu ning põgenesin pimeduses kuulide all, mis tagast järele saadeti.

Weel praegu käib wärin üle ihu, kui meele tuleb, kuda ma siis üleni külma higiga kae- tuna oma kaewikutesse tagasi jõudsin.

Tänini mulle arusaamatust waimustusest aetuna astusin ma sõja algul wabatahtlikult sõjawäkke, wõiflusse sakslaste wastu, waba olles igast kohustusest selleks ning jättes oma töö ja perekonna wäetimate lastega pealinna, saatuse hoole.

Mis sundis mind selleks? Kodukaitse, isamaa huwid? Mitte üks ega teine. Mõlemad olid mul väljaspool hädaohtu ning tarwidust.

Otsustasin sõtta minna mingi impulsi, sise-mise sunni järele, millest ma praegu ega wist kunagi aru ei saa.

Ja siis, seal kaewikus, enne formijooksu, kus mõttes seda uuesti läbi katsusin, ei leidnud ma oma teole ühtegi põhjendust ega sihti. Oli absurdne wõidelda, waewelda ja, wõib olla, surra kuskil wõõrsil, kodust ja omastest kaugel. Kui loom oma waenlase wastu wõitlusse astub, siis teeb ta seda tingimata oma pesa, omaste läheduses, nende kaitseks.

Aga mina seal, Karpaatidel?

Esimene waimustus oli ära aurand. Ma wihkasin nüüd sõda, nagu mõnda mõrtsukatööd, mis oma jultunuse ja metsikusega paneb ootamata kihama kogu inimkonna.

„Milleks sõdime, wõitleme siin, härra lipnik?“ pöörasin küsimusega Solowjewi poole, et oma mõttesülemele lahutust saada.

„Mitte — härra lipnik, waid seltsimees . . . seltsimees surmas, nii tuleb siin üksteist nime-tada,“ tähendas noomiwalt Solowjew, kes mu kõrwal, kaewiku muldpingil hooletult külitas ning mingi lõbusat wiisi oma ette ümises. „Juba ammu olen ma mõttes oma kilbile ristic

mõõgad ühes surnu-pealuuga maalind ning selle alla „*memento mori!*“ kirjutand. Teist mõtet ei wõi olla, kui korpusnoi meid nagu loomi hammasteni sõjariistus sakslaste ette tapmiseks saadab.“

Ta peatas wähe, kergitas mütsi, lükkas sõrmedega läbi oma pikkade juuste ning tähendas weel:

„Milleks sõdime ehk sõda üldse? Kes seda teab? Isegi meie Piileami wõi diplomaatia eeslid mitte. Wenemaal tarwis piire laiendada, turgusid wõita? Tööstuses üleproduktsoon? Usk ja isamaa hädaohus? Nimelt usk, sest sakslased riskisid meid tingimata oma Lutherrusse ümber. Sülitagem pühalikult kõige säärase mulina peale! Isegi wanasarwik ei tea, milleks inimesed. . . Mul kahju ainult emamullakesest. See nutab oma mõistuse peast, kui ma. . .“

Ma peatasin Solowjewi, et ta nii kõwasti ei räägiks, mida sõdurid kuulda wõiwad. Ta kiskus oma lõssund mütsi peast, wiskas selle wihaga wastu maad ning hakkas manguma, anda female pisut wiina, mida mul weel pudelis oli.

„Kui teaks, et sakslastelt wiina saab, ma formaksin üksi neile kallale. Sõda ja karskus — need ei passi kuidagi kokku,“ irwitas

Solowjew pudelit mulle tagasi andes ja sundides, et ma ka ise jooksin. „Unustus — see on kõik! Ja seda annab wiin.“

Augusti-öö tumenes. Lähedast soost tõusis niiskus ja tungis kaewikusse. Oli jahe. Kogu frondil walitses waikus, nagu pikse ootel.

Kergel uimastusel, mis pinewil närwid wiinast said, uinusin ma, nagu olin, istuli kaewikus. Unes näen:

Ma wiibin kuskil Saksa-Prantsuse frondil ja rändan ääretut lagendikku mööda, kus lahingud kõik puud ja põõsad purustand ning elawad olewused häwitand, ja otsin oma sõpra Solowjewi, kes wõitluses langend. Kogu maapind oli suurtüki-kuulidest ja miinidest purustet, ümber pöörat, konarline ja künkline.

Æg-ajalt puhus saladuslik tuuleõhk, tuues enesega peent nagu kõrwe tolmu ja kaduwuse lehku kaasa. Ühes selle saamumi liikuwusega kostsid siit ning sealt lugematud waiksed oiged ja ägamised; oli, nagu waewleks kogu maapind üliras surmawalus.

Oli äärmiselt õudne. Rändasin sihita edasi, komistades üle kiwide, kändude ning kõdunend korjuste, mis oma kadumislehku wastu puisfasid. Otsisin Solowjewi korjust, et seda tema emale matmiseks kodu koju saata, nagu ta mind oli palund.

Imelikud on inimesed. Nad ei otsi unustust, vaid armastavad oma hingehaawade kallal urgitseda ning ikka ja ikka uuesti kord olnud walu maitsta.

Wiimaks silmasin mind ümbritsewas hämaruses inimkogusid pikis walgeis rüüdides, mis maani ulatasid. Nad liikusid warjudena ühest teise. Walged rüüd olid neil musta linikuga ümber pea kinni seot.

Lähenesin ühele nendest ning küsisin, mis nad siin teewad.

„Mis siin teeme? Oleme kodus,“ wastas küsitaw etteheitwal toonil.

„Siin on ju sõjawäli.“

„Inimene, kus sina s' wiibid, et olude üle wõõrifi otsustad?“

„Otsin oma sõpra, kes lahingus langend.“

„Samuti meie,“ lausus keegi neist häälel, mis rohkem tuulekoha, kui inimhääle moodi kostis. „Otsime, kes isa, kes wenda, kes meest. Kuid asjata. Nad kõik on wõitluses langend. Maailm on kõrweks muutund. Ainult need, kes surra ei julgend, argadena peitu läksid, on järele jäänd ja peawad nüüd siin omale kodu leidma. Kodu — missugune sõna, milline kõla sellel!“

„Jah, milline kõla sellel!“ kordasid ka teised.

Üks neist tõstis maast sõduri mütsi ning lausus: „Ka seda on kandnud pea, kes otsustas wõidelda ning surra, surra mõtte eest, mis oli tookord liikwel aja sees!“

Kogunes kokku minu lähedusse suurem hulk noid wiirastuslisi olewusi. Ühed nendest küsisid walulises ahastuses: „Milleks ometi sõda? Sõjad? Häwitused?“ Teised sellewastu tähendasid resigneeritult: „Isamaa kaitsmine“ — „Piiride laiendamine“ — „Kaubanduslised huwid“ — „Tööstuse üleproduktsoon“ — „Rahwusline uhkus, kättemaksmine“ — „Halb riigipolitika“ jne.

Tundus, nagu oleks see mu enese ning kõikide kannatajate hingekajastus, mis otsib ja igatseb pisematki seletust sarnasele ülimõttetuusele, mida inimkond enese häwitamiseks toime paneb ning mille kihwtises uimastuses ma ise sõja algul wiibisin.

Kuna inim-wiirastused nõnda läbisegamini waidlesid, astus üks nendest, kelle tumedais silmis wosworiline läige wilkus ja peakatte alt wälja ulatawad hallid tihedad kulmud liikusid, teiste hulgast pisut eemale ning lausus saladusliselt fibreeriwal häälel:

„Need kõik kokku ega üksikult, mu sõbrad, pole selle häwingu põhjused, mis näete. Ei

mitte, tõesti mitte! Ainult abinõud, abinõud. . .
Olen järele mõtelnud. . .“

Rääkija peatas wähe mõttes, kuna teised waikselt kuulama jäid.

„Olete ju näind mõnd põlist puud pikse kärgatusel pilbastuma? Seal nägite ka tuld sähwatama ning fundsite põrufust, mis õhu wabisema pani — — Abinõud, jällegi abinõud, nagu siingi.

Kes pani aga rahwaste miljonid igast ilmakaarest sõjaks lainetama? Kes sundis sadasid Euroopa, Aasia, Aafrika ning teisi rahwusi siin kuiwal, seal meredes ja õhus meeletus ägeduses, otse fiigriwahas, üksteist tapma, häwitama ja kõike purustama, astudes ise wääramata surmale wastu? Wõi suutsid kõiki neid miljoneid inimesi, kes siin hääbund, mõned nende walitsejad ja üksikud kindralid selleks käskida? Oli kõigil neil miljonitel, kes kaugelt siia olid kokku wooland, siin kaubanduslisi, tööstuslisi huwisid wõi isamaad kaitsta, piire lahendada wõi mõni wihawaen eneste wahel, kuna nad üksteist näind ega kuulnudki ei olnud? Ja ometi formasid nad kirglikus õhinas üksteisele häwitades kallale.

„Ei, ei, mu sõbrad! mitte see, mitte see. . . Mõtelge järele!“ lausus rääkija. „Meie

ei tea, meie ei aima... Kas kewadele ei järgne sügis ja ümberpöördult? Kas wana seeme ei hääbu enne, kui uus walmib? On igawene ringkäik olemas. Elu otsib — surma, surm — elu... Muiste häwitasid inimesi taudid, alalised sõjad... Kultuur oli neid piirand, harwendand. Aga Sellel, kelle üks pool — elu, teine — surm, kes meid ümbritsewas hämaruses ning koidusäras, kes igal pool ja mitte kuskil, keda keegi ei tunne ega tundma saa, nagu selle kiwisüdame sõmer ei suuda kiwi kogu suurust ega olemasolu aimata — — Sellel, mu sõbrad, oli tarwidus luua, äratada uut, ilusamat ja paremat... Selleks ka see häwing... Sellepärast mitte nuriseda, mitte nuriseda... Siis weel...“

Kuskil eemal mürtsatas esimene suurtükipauk. Kaewikus kostis signaaliwile. Ma kargasin pooluniselt, unenäost kohkund ja segane, ühes sõduritega kaewikust wälja. Tormasime komistades üle kiwide ja kün-gaste pimeduses waenlase poole. Algas wõitlus, werine wõitlus mustas öös, mida ainult kiirteheitjad siin-seal walgustasid. Kõik wõitlesid endise wiha ja ägedusega.

Kui osa meist waenlase kuulirahe all tagasi kaewikusse pääsis ja ümber waatasin, siis ei olnud Solowjewi enam meie hulgas.

Otsisime teda ööpimeduses, kuid asjata. Kogu see õõ, järgmine päew ning õõ kostsid maaribalt, mis meid waenlastest lahutas, surijate oigamised, ägamised ja needmised.

Päästa neid ei olnud kellelgi wõimalik. Kuulasime ja kannatasime ainult. Ja see oli hirmus, meeleheitlik. . . See oli sõjahääl.

Ants Roomets.

Wangimaja pikka, käänakutega koridori mööda toa poole sammudes, kus wangide ülekuulamist toimetati, ei märgand Ants Roomets ühtegi wangi ega walwurit, kes talle wastu tulid, ehk ta neid küll pidi nägema.

Kui keegi falt oleks küsind, mismoodi wastutulijad inimesed olid, siis ei oleks ta selle peale wastata suutnud. Nii oli ta mõtete kütkes küsimuse üle, mis teda juba ammu waewas ning mille kallal ta oma eeluurimise üksiktoas wiimase öö-päewa jooksul wahet pidamata oli mõtelnud, ilma et ta ühelegi kindlale otsusele oleks jõudnud.

Kuda ja miks see nii on kujunenud? seadis ta juba mitmendat korda omale küsimuse ette. Kes wastaks talle selle peale selgelt ja kindlalt? Just kindlat wastust igatses Roomets, sest wiimne fugi, wiimne õigekspidamine tema usus lõi waaruma. See oli Roometsale kohutaw.

Ta ei tahtnud seda. Nii ei wõind, ei tohtind see olla. Warajases lapsepõlwes kaotas ta isa. Mälestuski isast lõi juba kahwatama. Senini oli aga isa kangelase surm, mida paljud kiitsid ja eeskujuks seadsid, temale uhkuseks ja fiivustajaks olnud. Nüüd aga... Kas ei olnud see raske eksitus?

Roomets astus walwuri eel, kes teda saatis, tummalt tупpa, kus kohtu-uurija teda juba ootas.

Kohtu-uurija ning wang silmitsesid wastamisi teineteist. Kui inimestena polnud neil midagi üksteisele ütelda.

Аga seadus ja kord, need tegid neid teineteisele peaaegu waenlasteks.

Noor kohtu-uurija, kes ülikooli lõpetamise järel alles hiljuti oli oma amefisse astund, lehitses politsei puudulikult kirjutet süüdistus-protokollu ja luges neid kohti, mis ta seal warem sinise pliiatsiga alla oli kriipsutand. Siis pööras ta küsimusega wangi poole:

„Teie nimi?“

„Аnts Roomets.“

„Wanadus?“

„Kakskümmend kolm.“

„Mis usku?“

„Lutheruse.“

„Аbielus?“

„Ei.“

„Missuguse hariduse saand?“

„Kolm aastat algkoolis.“

Nii päris kohtu-uuri ja wangi isiku kohta teateid, wõrdles neid politsei-protokollis olewate samade teadefega, ning kandis nad siis hoolikalt ja täpsalt oma uurimis-protokolli, nagu oleksid need kõige tähtsamad asjad, mis ta kuriteo jälgimiseks peab saama.

Kui ta küsimustega nii kaugele jõudis, kus wangi süütegu tuli nimetada, siis peatas uuri ja wähe mõttes. Ta oli oma ametis weel harjumata ning tundus, et tal isikule, keda ta üle kuulas, nagu piinlik oli sarnast rasket süüdistust, kui rööwmõrtsuka-töö, ette panna, kuigi see politsei-protokollis seisis ja wangi enese seletustega kaudselt õigeks oli tunnistet.

Kohtu-uuri ja kahtlewast olekust weidi julgust saades, otsustas Roomets tema poole pöörduda küsimusega, mis teda waewas ja mille kallal ta uimuse ni oli tagajärgedeta mõtelnud.

Kui kohtu-uuri ja, nagu nõu otsides, oma läikiw-musta sulepead näris, mis kirjutades ühtlasi ka tinti andis, küsis Roomets talt kahtlewal toonil:

„Ütelge, olge hea, kas peksmine . . . wits-tega peksmine on häbistawam, kui mahalaskmine?“

Kohtu-uuriija heitis noomiwa pilgu wangi poole ja tähendas:

„Wastake minu küsimustele. See ei kuulu sugugi asjasse. Kohus ei kawatse Teid peksta ega ka maha lasta.“

Roomets ei oodand sarnast karmi wastust. Ta sai kurwaks, wajus endiselt mõttesse ega kuulnudki, kui kohtu-uuriija talt päris, mis eest ta hiljuti kaks aastat türmis olewat istund, ning teda selle eest noomis, et waewalt kaks kuud tagasi, kui ta wabaks lasti, — ta on aga jälle kuritööle, kohutawale mõrtsukatööle asund.

Alles siis, kui kohtu-uuriija sõnu „inimest tapma“ uuesti kordas ja rõhutas, tähendas wang, mõtetest ärgates ja rusutult:

„Ma ei ole tapnud.“

„Ei ole? — — Aga süüdistus-protokoll, faktid? Teie enese tunnistused?“

„Need — — Ma lõin, lõin enese kaitseks ja. . .“

„Nii ikka!“ tähendas uuriija iroonilises toonis. „Te tungite ööse teise tuppa rööwima, lööte inimese surnuks — enese kaitseks?“

Roomets seletas, et ta wangist pääsedes tööta ja näljas on olnud, et ta ema ja wähe-
mad õed olid korterist wälja tänawale aet. Seletades lühidalt ning katkeliselt, lõpetas ta:
„Kui sinna sisse astusin, leidsin. . . Mind taheti

tabada — lõin. Ja õnnetus . . . see käib alati mu kannul.“ Ta ei uskund isegi oma seletuste wabandawat mõju, kuid tal ei olnud ka midagi muud enese kaitseks ütelda.

Kohtu-uuriija jõudis otsusele, et tal jultund ja osawa mõrtsukaga tegemist on ja et uurimisasi nii kergesti ei lähe, kui ta alguses lootis.

Roomets tahtis uuesti korrata oma küsimust. Seal rabas teda ootamatult kohtu-uuriija tähendus, et tal kümneaastasel sunnitööl, mis teda nüüd ootab, aega on selle üle järele mõtelda, kas ta on tapnud wõi ei. See oli Roometsale kui haamrihoop pähe. Ta ei olnud senini sugugi selle üle mõtelnud, missugune karistus teda ehk ootab. Nüüd kerkis talle endine kaheaastane wangipõli uuesti silmi ette. Ta püüdis sellega tulewikku wõrrelda, seda ette aimata.

Siis oli teda samuti, kui praegugi, enne hoolikalt ja mitu korda üle kuulat, tema kaastaste järele pärit jne. Ehk ta tookord küll oma süüdi ei saland, selle üle weidi uhkegi oli, et oma isa mõrtsukale tema tegu wõis ähwardawalt näkku hüüda, kestis uurimine siiski kaua.

Kohus aga tegi otsuse ruttu. Kohus ei küsind ega ärwestand ka sugugi põhjust, mis pärast ta mõisahärrat mõrtsukaks nimetas ja teda ähwardas. Selleks puudus kohtul näh-

tawasti huwi ja aeg. Kaitsjat Roometsal ei olnud. Ja kui süüalune ise awameelselt oma süü üles tunnistas, milleks siis weel põhjuste uurimine ja ajawiitmine?

Teisel päewal peale kohtu otsust wiidi ta siis sinna suurde wangimajja, mis merekaldaal asub ja mille akende ülemistest awaustest wõib kaugelt merd näha. Wangimajas asetati ta ühte suure ruumi, kus hulk teisi wange ees oli. Nagu pärast selgus, oli nende hulgas ka mõni politikawang, keda ruumi puudusel mujale ei olnud wõimalik paigutada.

Warsti selle järele, kui Roomets sisse toodi, kogunesid teised wangid hulgana ta ümber. Küsiti, kes ta on, mis nimi ja mis ta teind, et nii noorelt juba wangi sattund.

Ta oli siis, nagu praegu weel mälestab, kohtu otsuse mõjul, mida ta enese süü kohta liiga waljuks pidas, nii rusut meeleolus, et ta wangide küsimuste peale kaua ei suutnud wastata. Teda kohutas alguses ka ümbrus, kus ta enese leidis olewat.

See hulk koltund, kõhnade ja määrdind nägudega wange, kes teda uudishimulikult silmitsesid. Nende üksteist mõnitawad pilgud, rääkimiswiis ja toon, nende toored ja labased sõnad, ning omawaheline, harjund sõim, mis rääkimise aset täitis — see kõik oli kui õudne

tulewiku ennustus ning pani Roometsa tahtmata kohkuma. Ta wahtis warjat hirmuga ringi ning oleks kohe sealt põgenend. Ta oleks siis ennem kaks korda nii kaua aega seal endises üksiktoas wõind kinni olla, kui ta siia pidi jääma. Ta lootis seal seltskonda eest leida, üksildusest pääseda, mis teda uurimise ajal oli waewand. Kuid selle asemel sattus ta täiesti wõõrasse, wastikusse ümbruskonda, millega ta kaua ei suutnud harjuda. Alguses püüdis ta üksi olla, teistest eemale hoiduda ega nendega mitte tegemist teha.

See käis aga wangikambris makswate traditsioonide wastu ning pahandas teisi wange. Need hakkasid warsti teda, nagu iga uut juuretulistat, pilkama, mõnitama ja mõnikord koguni piinama ja peksma.

Wangimaja umbne ühiselu ei salli indiwiduaalsust. Keegi ei wõi seal eralduda, teistest eemale hoiduda. Kõik peawad seal warem wõi hiljem sarnastuma, ühemõttelisteks oma püüetes ja olekus saama. Kes sellele sarnastusele wastu paneb, tõrgub, seda pilkasid teised wangid, mõnitasid ning wahel isegi peksid ja piinasid salajas. Mõnel korral läksid wangid üksikute tõrkujate piinamistes koguni nii kaugemale, et walwurid pidid wahele astuma ja korda jalale seadma.

Piinamiste osalisteks ei saand ainult üksikud politikawangid, kes sinna juhtusid. Need olid intelligendimad; nende wastu tunti teatawal mõõdul aukartust ja lugupidamist; kuid pilgetest ei pääsnud ka needki.

Kui teised wangid Roometsalt ühtegi wastust ei saand ja wangiwahilt ainult ta nime ning seda kuulsid, et ta mõisa härrat oli mõrtsukaks nimetand ja tee peal ähwardand, siis astus üks wangidest, keda tema metsiku wälimuse, suure jõu ja kolme toimepandud mõrtsukatöö järele teised Morandoks kutsusid, Roometsa juure ja irwitaf talle mõnitawalt näkku:

„Kuda sa kollanokk, sa uduhabe . . . kuda julgesid sa härrat mõrtsukaks nimetada ja ähwardada? Ja nüüd istu — istu terwelt kaks aastat!“

Morando seletas talle pikalt ja laialt, et ta ei teadwat weel, mis tähendab wangipõli, wangis olek, sunnitöö ja need nuudid, mis ta sunnitööl wõib saada.

Tal tuli praegu weel meele, kuda ta selle juures, kui Morando nuudi saamisest rääkis, wihaseks ja ärritetuks sai.

Morando märkas wist seda, kui ta täien-dawalt kinnitas:

„Ja, ja — nuufi tingimata!“

Morando naeris ise selle juures metsikult, krimpsutas weidralt nägu, pilgutas teistele wangidele silmi ning wäristas põlwedest kogu oma kohmakat keha, mis ettepoole kaldus, Roometsale peale ähwardas langeda ja teda enese alla matta.

Nagu Roomets pärast nägi, tarwitas Morando alati sarnaseid weiderdusi, kui ta kedagi wangidest mõnitas ja narritas. See sünnitas pealtwaatajatele rohkem lõbu.

Morando noomis edasi :

„Kas sa ei tea, et härra Jumalast on seat. Teda ei tohi teotada. Parem löönd ta, waaf' nii, maha —“ naeris Morando ning keerutas näitlikult rusikatega õhus, kuda lööma oleks pidand.

Wangide hulgast tähendati pilgates Roometsa kohta :

„Mehikesel puudus julgus!“

„Ei olnud parajat kaigast.“

„Ta ei tahtnud härra nahka rikkuda. Nimelt rikkuda, sest löök purustab ikka naha.“

Sarnane irwitamine ja wastuwõtt wangi-majas, kus ta lootis üksildusest inimeste hulka saada, oli lõpmata wastik, eemalepeletaw, ärritaw. Et wihast wõitu saada, otsustas Roomets waikida. Ta waikis alguses jonnakalt iga küsimuse peale, mis talle wangide poolt awaldati.

Kord astus üks wang, keda Silmuseks hüüti, ta juure ja andis sõna lausumata talle rusikaga hoobi selga.

Seda ei suutnud Roomets ära kannatada. Nagu ussist nõelat hüppas ta püsti, wirutas lööjale rusikaga sarnase hoobi rindu, et see takukoonlana põrandale lendas. Ärritusest wärisedes jäi ta, käed kramplikult rusikas, wõiflusewalmis seisma ja hüüdis: „Lööma...? Mind lüüa...!“

Wangid üllatusid wahejuhtumise üle. Wiimaks pistsid nad Silmuse üle laginal naerma, kes kukkudes pea raskelt ära lõi ning seda oigades käte wahel hoidis.

Morandole meeldis Roometsa südikus. Ta patsutas temale õlale ja ütles julgustawalt: „Tubli poiss!“

Et wangid järele ei jätnud, siis seletas wiimaks Roomets neile, mis eest ta kinni on mõistet. Ta oli teel Wõiatu mõisa omanikku, kes ta isa wägiwaldses surmas süüdi, kohand ja seda mõrtsukaks nimetand ning rusikaga ähwardand.

Selle järele jutustas ta ka lühidalt wangi-dele, kuida ta isa surma sai.

See oli olnud esimese Wene rewolutsiooni aastal, kunas igal pool lauldud: „Mõisad põlewad, sakšad surewad.“

Tema isa olnud siis Wõiatu wallas jõukas taluomanik ja walla ametites, kuhu teda tihti waliti, kõigist lugupeet isik. Rewolutsiooni päewil ei olla ka tema rahule suutnud jääda. Ta käind wallas peetawatel rewolutsioonilistel koosolekutel, mõnikord isegi juhataand neid; ta lasknud kõrtsi kinni panna ja nõudnud mõisas, härra juures, moonakaile paremaid elutingimusi, et weel raskemaid rahwa rahufusi ära hoida.

Kui wiimaks sõjawäe karistusesalgad ilmud, wangistet ta ühes teiste rewolutsiooni tegelastega, kes mõisate riisumisi ja põletamisi olid õhutatand. Isale määrat karistuseks kaks-sada witsahoopi. Kui teda tahet peksmisele wiia, hakand isa otse jõuga wastu ja ütelnud: „Ma ei ole ori, keda witsstega peks-takse . . . olen waba mees. Ma ei luba ennast kellelgi peksa!“ Kui karistusesalga ülem talle püüdnud seletada, et peks on female, keda maha wõidakse lasta, kergendet karistuseks, arwesse wõttes tema endist korralikku elu, perekonda ja hulka wäetimaid lapsi, siis wastand isa ähwardawalt: „Mind ei lööda mitte! Kui teie muud ei oska, siis laske mind ennem maha. Sest lastel on parem isata, kui orja lastena üles kaswada.“ Selle järele lastudki ta karistusesalga poolt maha, nagu ta ise

peksu asemel, mida ta enesele häbistawaks pidand, walis ja nõudis.

„Lollus!“ tähendasid mitmed wangidest, kes sellest ei suutnud kudagi aru saada, et inimene wõib peksu asemel enesele surma walida, seda koguni nõuda.

Selle peale hüüdis nurgast üks wang, keda teised tema kõhna wälimuse, prillide, pikkade juuste ja kõnede pärast, mis ta wahel wangidele politiliste küsimuste üle pidas, Kõstriks kutsusid:

„Mitte lollus, waid mehisus!“ Ta kargas oma puust pingilt püsti ja kordas: „Just mehisus! Waba, iseteadlik isik ei luba ennast kellelgi peksa.“

Köster pani käest raamatu, mille lehed wangimaja ülemuse poolt olid ära nummerdet ja läbi nõõrit ning kuhu ta tihti midagi kirjutas, astus Roometsa juure, ulatas sellele käe ja ütles waimustult: „Olge terwitet ja uhke, sõber, kui Teil sarnane auwäärt isa oli. Ta teadis ja mõistis, mis tähendab wabadus, waba isik.“

Köster lükkas sõrmedega läbi juuste, silus neid, kõhatas weidi, ümises midagi oma ette, tegi käega õhus nagu wabastawa ringi ning wõttis niisuguse poosi, nagu see tal kõnede juures wiisiks oli. Siis ütles ta pikkamisi, püüdes iga sõna rõhutada ja alla kiipsutada:

„Teie, seltsimehed, ei tea ega suuda aru saada, mis tähendab wabadus, waba isik. Olen seda teile mõnel korral juba seletand. Ma olen ise, näituseks, praegu kolmandat korda politiliste asjade pärast wangis. Nüüd siin ja sunnitöödele määrat. Wõib olla, juba homme saadetakse mind mõne teisega teie hulgast edasi, kaugemale. Ja — ja! Ma ei luba aga iialgi ennast wistega peksa! Kui juba — siis lasku nad, timukad, mind ennem maha, kui peksawad! Wanasti, orjaajal peksfi orje, aga mitte wabasid isikuid. Juba tolle toore wägivalle ajal oli see waba isiku eesõigus, funnimärk, et teda koera wiisil peksa ei tohit. Nüüd aga, kus kõik wabad, orje enam olemas ei ole ega saagi olema, ei tohi kedagi peksa. Peksmine on alandaw, jälk, ei ole waba isiku wääriline karistus. Ja nad tahtsid. . .“

„Kas wang . . . kas meie siin ka wabad oleme?“ päris naiwselt üks wangidest.

„Waba? Hm — waba. . . Wang on wang, aga mitte ori. Ja waba ses mõttes, et keegi teda peksa ei tohi.“

„Peksku — lasku aga mind siit põrgust wälja!“ tähendas ärritetult keegi wangidest, kelle koltund ja aukuwajund pösenukkidel iseäralik puna lehwis. „Ma igatsen päikest ja õhku. . . Seda on iga loomagi jaoks piirita

olemas. Meie wõime seda aga waewalt kaks-kümmend minutit päewas rāpases wangikoja hoo wis farwitada.“

„Kas sa imāle ka nii ütlit, kui ta sul latsōna pūksū mōōtu wōtt': är' pessā, lasō mu innemb maha!“ pilkas üks wangidest.

Wangid hakkasid Kōstri üle naerma ja kordasid:

„Ütle, jah, ütle, Kōster!“

„Ehk kas sa uma latsō innemb är' tapat, kui fälle witsu annat?“ kordas küsija.

„Laps? Laps — see on koguni teine asi, teine mōiste, seltsimehed,“ toonitas Kōster wiisakalt. „Laps on laps, ta pole ori . . . tal pole sarnast aumōistet, nagu meil —“

„Kas tu awwomōiste nii um: kui sa tsurana ubinit warastit wōi imā koorekirnu är' lõhksid, said pessā. Nüid aga wōip sinu tu samu teo iest enneki maha lasta?“ pilkas kanget Wōru murrakut rāākiw wang edasi.

Wangid naersid. Ka Roomets naeris kaasa. Kōster aga seletas wangidele pikalt ja paljude wōrdluste abil, et küsimus selles seista, kes peksab, karistab. Kui wanem oma last peksab, karistab, siis on see loomulik, pole midagi awwastast. Teine asi on aga, kui kedagi isikut, kellel oma aumōiste ja selle teotusest

arusaamine on, pekstakse wõõraste, wägiwalla-
tarwitajate poolt. Siis olla säärasel isikul
juba parem surm, kui ennast peksta lasta.
Nii olla waba isiku aust ja selle kaitsesest õige
arusaamine, mis eeskujulik ja millest lugu
pidada tuleb.

Wangid waidlesid kaua omawahel selle üle,
mis on ausam, kas peks wõi surm, kui sar-
nane walik ette tuleks. Ühed olid Köstriga nõus,
kiitsid Roometsa isa teo õigeks ja kohaseks.
Teised waidlesid jälle wastu ning nimetasid
seda lausa rumaluseks, kui keegi sellepärast
enesele surma otsib, seda nõuab, et surm
peksust, mis temale wägiwaldselt määrat,
mõne kahtlase ja küsitawa wäärtusega aumõiste
pärast parem olla.

Waidluses ühisele otsusele ei jõut. Iga-
üks jäi oma arwamise juure ning pidas seda
ainuõigeks.

Need mälestused ja pildikesed endise wangi-
aja algusest lehwisid Roometsa ärritet mõtetes
kinolindina mööda. Neid katkestasid wahel
ainult kohtu-uuri ja küsimused ning need mõtted,
mis teda waewaw küsimus esile kutsus.

Wastates automaatselt, kuid siiski põikle-
walt kohtu-uuri ja küsimustele, püüdis Roomets
enesele täielikult meele tuletada, kuda ta selleni
jõudis, milles teda praegu süüdistatakse ning

mille eest teda kümneaastane sunnitöö ootawat, nagu kohtu-uurija ütles.

Ta tuletas meele, kuda ta wangimajast wälja pääsedes ja koju jõudes leidis, et põdur ema, kes isa surmast saadik poolnõdrameelne oli, ja õed nende korterist wälja olid aet ning poolnäljas kuskil kuuris asusid. See oli Roometsale uueks hoobiks ja mõjus häwitawalt ta peale. Ta maksis rahast, mis wangikojas tööl käies oli kogund, korteri wõla, muretses emale ululuse tagasi ning ostis neile kõige hädalise- maid toiduaineid.

Et raha wähe oli, siis ulatas seda waewalt paariks nädalaks. Seni otsis Roomets linnas asjata tööd. Wiimaks rändas ta maale. Oli kewadine põllutööde aeg. Igal pool künti ja külwati. Ta käis mitmel pool tööd kuulamas, kuid tagajärjeta, nagu linnaski.

Rännates kewadise soojuse ja päikese paistel wäljade wahel tuli Roometsal isa kaotus iseäranis raskesti meele. Kui ta mitte nii kangekaelne ega uhke ei oleks olnud, enesele surma ei oleks walind, oleksid nad ehk kõik õnnelikult oma talus wõind elada ja tööd teha, kahetses ta siis. Aga nüüd? Ta kõnnib ja kerjab tööd, et ennast ja omakseid toita, kuid ei leia. Töölisi ei tarwitata.

Isa surmast oli hulk aastaid möödas. Aga

siis wäljade ja põldude wahel sihita edasi rännates tuli Roometsal uuesti ning pilflikult meele see külm, kõle sügisene päew, kui isa surnukeha matmiseks koju toodi. Ta pea oli mitmest kuulist purustet, rind läbi puurit ning ta riideid mööda alla jooksnud weri oli mustaks läind ja tarretand. Weri, helepunane weri, mis weel mõne tunni eest oli südames tuk- sund ja wihas lainetand, et teda selle eest kurjategijaks peeti ning witsstega peksa taheti, et ta oli julgend teistele, nõrgematele abiks olla, nende eest kosta. See weri oli siis must, tarretand, eluta ja tuim.

Isegi surnukeha ei tahet matmiseks wälja anda. Surma mõistet isiku korjus pidawat samasse kohta, kus ta hukat, maetama. Ainult pikkade palwete järele läind emal wiimaks korda isa korjust sellepärast kätte saada, et ta ise oli omale surma walind, kuna kohtu otsus oli, et teda witsstega pidi karistatama.

Õpetaja matmisele ei tulnud, wabandades haigusega. Koguduse köster pidas haul lühike- se, sisuta kõne, enne kui külmand muld ta isa temast ja teistest jäädawalt lahutas.

Siis, rännates seal teel, wälgatas Ants Roometsal esimest korda kahtlew küsimus peas, kas isa õieti toimetas, kui ta enesele surma walis peksu asemel, mis talle karistusesalga

poolt määrati. Senini ei olnud ta kordagi veel isa otsuse ja selle tagajärje üle kahelnud, oli seda alati uhkuse ja aukartusega meele tulefand.

Siis aga?

Talle tuli siis ka meele see, kuda wangi-majas wangid selle üle waidlesid, kuda nad Kõstri üle irwitasi, kes peksu asemel surma ülistas, seda ausamaks pidas. Ja kuda ühed wangid ta isa tegu õigeks tunnistasid, kuna teised jälle selle hukka mõistsid ja rumaluseks pidasid.

Keegi aga ei seletand see kord ega ka pärast, miks peks autum on kui surm. Olewat sarnane aumõiste, seletas see ägedaloomuline politikawang, keda teised pilgates Kõstriks kutsusid. Aumõiste? Miks just niisugune? Ka isa walis wist sarnase weidra aumõiste pärast enesele surma, arwas Roomets lõpuks. Oli see aga õige? Kas ei olnud see eksitus, mingi raske eksitus isa poolt olnud, mille all nad kõik praegu kannatawad, hakkas Roomets siis kahtlema, kui ta too kord kadedusega waatas, kuda inimesed kewadise päikese paistel rõõmsalt oma põldudel tööd tegid.

Talle tuli siis ka meele, kuda mõis selle järele, kui isa oli maha last, nende talu peal olewaid wõlgasid hakkas nõudma, neid igafi kiusama ja talupidamises raskusi tegema. Isa ootamata ja wägiwaldse surma tagajärjel jäi

ema segaseks; lapsed olid weel wäetid. Mõne aasta suufis ema siiski weel talu pidada. Siis müüdi see ja suurem osa talu kraamist wõlgade tasumiseks oksjonil ära. Nad tõsteti talust wälja, tee ääre; selle tee ääre, mis kõiki sääraseid kodu mullapinnast lahti kangutet isikuid linnadesse juhib ja wiib.

Nii ka nemad. Nad rändasid järelejäänud warandusenafukesega linna, elasid sellest, kuni Ants, kui kõige wanem laste hulgast, esiteks karjas ja siis töööl hakkas käima, et ema ja wähemaid wendi-õdesid toita. Nende kodu, nende perekond oli lõhut, häwitet.

Seda ei märgand Ants poisikesena. Ta käis karjas ja töööl ning oli rõõmus isegi wiletsuses ja uhke oma isa julguse ja mehisuse üle, mida paljud, kes kuulda said, kiitsid. Selles uhkes iseteadwuses nimetas ta ka Wõiatu parunit, kes teel wastu juhtus, mõrtsukaks ja ähwardas teda pihuks teha.

Selle eest sattus ta siis kaheks aastaks wangi. Kahe-aastane wangisolek murdis ta meeleolu, tegi ta tigidaks, õelaks ja pani ta kaasinimesi wihkama. Kui ta wangist wabanes oma teise kodu häwitatuna ja ema kerjamas leidis, siis murdus miski Antsu hinges, mis senini weel nooruse loofusrikkuses oli püsind. Ta märkas warsti iseeneese funnetes

sega muutust, kuigi ta sellele ühtegi nime ega wormi ei suutnud anda. Tema oli nüüd ükskõik, kuhu ta läks või mis ta tegi: ta hingest oli kadunud see tundmata ja aimamata pide, mis teda warem paljusid asju keelas tegemast. Ta hindas nüüd oma samme ja tegewust selle mõõduga, mis ta kahe aasta jooksul wangimajas oma seltsilistelt oli omandand. Ants Roomets ei seadnud nüüd kunagi enesele üles küsimust: kas ta võib või tohib? Ta rehkendas iga ettewõtte juures ainult sellega, kas ta oskab või suudab seda täide saata, mis talle mõttesse tuli. Nüüd uuesti wangi sattudes aimas Roomets, missugusesse wiletsusse ta ema ja vähemad õed-wennad lõpuks jääwad. Ta ei hoolind praegu enesest ega eelseiswast karistusest, mis teda ootas. Teda piinas ainult küsimus, mis saab emast ja teistest lastest.

Imestades märkas ta nüüd, kuda teda see mõte ja küsimus hakkas waewama, otse hingelist walu sünnitama, mispärast see kõik nii on tulnud, sääraseks kujunend. Selle küsimuse ümber keerlewad mõtted kogunesid alati ning järelejätmata sinna kokku, kust nende perekonna õnnetu saatuse algas: tema isa, Ado Roometsa, surma ja selle põhjuse juure. Ta hakkas nüüd isa kangelasurmas kahtlema

ning isa uhke eeskuju, mis tal senini silmi ees oli seisnud, läi kahwatama. See oli Ants Roometsale uueks ja raskeks kaotuseks. Et isa meelega, mõne kergemeelse jonnakuse pärast säärast saatust enesele ja oma perekonnale ei soowind, oli arusaadaw. Selleks pidid iseäralised põhjused olema, kui see mitte raske eksitus ei olnud. See mõte puuris põletades Roometsal peas. Ta tahtis kuidagi selgusele jõuda. Sellepärast ei kuulnud ta isegi küsimusi, mis kohtu-uurija talle ette pani. Ta wastas nende peale ükskõikselt, hoolimatult ning ootas pilku, kunas kohtu-uurija poole wõiks uuesti sama küsimusega pöörduda, nagu ta alguses tegi.

Kohtu-uurija lõpetas tänaseks ülekuulamise. Kui ta teht protokollu ette luges ja selle Roometsal käskis alla kirjutada, siis pööras wang uuesti küsimusega tema poole: kas wiststega peksmine on häbistawam kui mahalaskmine?

Ilma et uurija wangi poole oleks waadand, wastas ta, et iga karistus olla sellele häbistaw, kes ta on ära teenind.

„Karistus häbistaw sellele, kes ta ära teenind,“ kordas Roomets kohtu-uurija sõnu, kui see toast lahkus.

Oli ta isa siis tõesti karistuse ära teenind, et see talle häbistaw pidi olema? Ja kui see

nii oli, kas siis ei olnud mahalaskmine talle samuti auflu, häbistaw, kui peksminegi oleks olnud? Ja mispärast walis isa enesele surma, mille tagajärjel perekond, kellel isa kaitsew käsi puudus, säärasesse wiletsusse langes. Kas isa ei eksind mitte oma arwamistes, mille najal ta niisugusele otsusele tuli? Sääraste ning hulga teiste küsimuste, mis sellega ühenduses esile kerkisid, kohutawa raskuse all waarudes läks Roomets tagasi oma kongi, kus need küsimused teda ööde ja päewade wiisi edasi piinasid, ilma et ta nende peale wastust oleks leidnud.

Seatapmine.

Äunusel walmistati seatapmiseks ette. Inimesed käisid majatalitusel õues edas-tagasi ja lüdisesid sügisese warahommiku kõleda tuule käes, millega nad weel ei olnud harjund.

Peremees, Madis Kink, teritas toas, akna all, seatapmiseks nuga. Selle noaga, mis küla sepp temale mõne aasta eest oli teind, oli Madis hulk omi ja ka naabritalude sigu, kuhu teda tema osawuse pärast kutsuti, tapnud ja sel kombel loomade tapmiseks, nagu õppind lihunik, suure wilumuse omandand.

Ta wõis sea ühe pistega ja nii surmata, et see kisadagi ei saand. Säärast osawust ta aga harilikult ei tarwitand; laskis seal tublisti rabelda ja karjuda, et weri kõik wälja jookseks ja liha puhtam saaks.

Siga puhastama oli ta samuti osaw. Esiteks kiskus ta oma kõwade, kui raudkonksud sõrmedega turja harjased ära, siis wõttis keewa

weega — mõnikord põletas ka õletulega — kõik karwad maha, pööras kuumaks aet sõrad jalgade otsast peoga ära ja ajas siis terawa noaga sea nii puhtaks, nagu osaw frisöör kindrali lõua.

Sea lahtilõikamine ja sisikonna arendamine ei olnud Madisele nii huwitaw kui tapmine ja puhastamine. Selle juures pidi ta tihti perenaiste soovidele järele andma ja mitmesuguseid osi nii lõikama, kuda need tahtsid. Siiski oli ta ka siin oma amefi kõrgusel: ta jutustas ja seletas sisikonna arendamise juures igale, kes soovis wõi ei soowind, professorliku iseteadwuse ja osawusega loomade seesmise elundite anatoomiat ja patoloogiat, mis ta oma elupraktikas oli tundma õppind. Nii jutustas ta töö juures, waatamata selle peale, kas keegi teda kuulab wõi ei, mis ülesannet täidab loomal, näituseks, süda, maks, põrn jne.; ehk mis tähendawad neis orgaanis ja mujal sisikonnas leiduwad willid ja teised anomaaliad.

Ta wõis isegi tapet looma sisemikus leiduwate nähtuste põhjal kas head wõi paha ilma ennustada.

Täna teritas Madis jällegi nuga oma harjund weretööks.

Et see nuga, peale kirwe, ainuke terariist

majas oli, siis tarwitati teda atrade, äkete tegemiseks, anumate witsutamiseks, pastalde tegemiseks, hobuseriistade parandamiseks ning wahel ka kartulite koorimiseks. Ühe sõnaga kõigi tööde jaoks, kus midagi lõigata, siluda, uuendada wõi parandada tuli.

Sellepärast oli nuga teritamistest juba kitsaks kulund ja nägi nagu pistoda wälja, sünnis ainult südamete purustamiseks.

Madis teritas nuga, katsus näpuga tera ja iseäranis otsa wahedust, mis küllalt karge oli, ja wahtis aineti aknast wälja õue ja üle õue põllukõrrele, kus sügisesest, raudhallist ilmast tekkind tuul külmand maad mööda kolletand puulehti kahisedes ringi keerutas.

Pahema päkaga risti noa tera siit-sealt proowides kujunes Madisel mõttes pilt, kuida ta nüüd alla lauda juure läheb, sulastel Jüril ja Jaagul laseb sea sulus kinni wõtta, nõörist wõru falle ümber nina käänata, siis üles sulu äärele tõsta ja seal, puu peal kõwasti kinni hoida. Siga rabeleb tugewasti, iseäranis tagumiste jaljadega, nii et Jaaku-Jürit ei suuda teda hästi pidada, wannuwad ja kurjustawad sea üle. Jüri ahwib mõnikord sea korisewat häält järele, mis pööraga kinnipigistet nina läbi tuleb. Ei tea, kas selleks, et oma meelepaha lahutada wõi et sea surmakisa mitte

kuulda. Tema ise wõtab pahema käega nina-wõru pöörast kinni, tõstab sellega looma pea kõrgemale, et rind hästi nähtawale tuleks, ja siis pistab ta, wot sellesama noaga, seale otse südamesse, pöörab nuga pisut ringi, suurendades haawa, et weri paremini wälja woolaks. Siga peab õieti puu peal olema, muidu wõib juhtuda, et noa ots südamest mööda, piha wahele satub. Siis ei tule weri hästi wälja ja siga ei lõpe ruttu ära, kisendab kaua. Teist korda forgata ta kunagi ei taha, see ei käi ta ameti teadwusega kokku, on wastik, ja koguni pisut kole, haawatut looma uuesti surmama hakata. Ei! Piste peab õige ja mõjuw olema. Peab forkama pisut esimese pahema jala poolt, sest ka sea, nagu inimesegi süda asub weidi pahemal pool, harutas Madis mõttes ja otsustas nuga peenema tahu peal weel üle feritada, et korras oleks.

„Taat ae, taat! Kas kiriwät orikut tapma lääd?“ päris wäike Ants, sängis pead teki alt wälja pistes.

„Jah,“ wastas Madis endamisi, ilma et lapse küsimusest aru oleks saand.

„Wõi tapad tolle musta emmise, kel' kewajā poja olli?“ päris laps uuesti, kes isa wastust ei kuulnud.

„Jah,“ kordas Madis uuesti mehaaniliselt, kuna ta ise mõtles, kuida tüdruk Miili were-anumaga ootab ja selle siis alla pistab, kui ta noa sea rinnust välja tõmbab. Siga karjatab, koriseb. Weri jookseb sorinal, ja kui siga rabeleb ja tõmbleb, siis purskab werd kahinal walgeks küürit anumasse. Tüdruk segab pika warrega lusikaga hoolikalt werd, et see kokku ei tõmbuks, misjuures anumasse pandud sool nagu kruus põhjas käriseb.

Were üle mõteldes sai Madis teatava ärewuse; nuga peos hoides oleks ta praegu walmis seale forkama, pistma; nagu hea fundus see, kui soe weri mööda kätt jookseb, selle aur ja lõhn ninasse tõuseb.

Sea surmakisa kuuldes — harufas Madis edasi — pistab Eku, see wana truu karjakoer, haukuma ja põgeneb ära kaugemale, mõnikord koguni õuest välja. Niisugune koerale sündmata wiis on tal, nagu kardaks seatapmist. Wärsket were lõhna fundes kogunewad waresed ja harakad aiateiba ofsa kraaksuma ja sädistama. Ootawad saaki.

„Mis sa, prohwus, nii kaua lameskled!“ tõreles perenaine, väljast sisse tülles, Antsu. „Kähku sängist üles, mõse ennäst ja loe taiwatsele esäle palwet! Siis harjasid kakma... Nõklu, nä'd waja, aga kos harjase, mille iest

nõkku saase?“ komandeeris perenaine ühel hingetõmbel ja kadus uuesti õue, kus tüdrukud loomi ja sulased hobuseid talitasid.

Ants ei pidand saadud korralduse järjekorda. Ta keerutas jalad üle määrdind puuwoodi ääre wälja, tõmbas teki ümber piha ja jäi nii istuma; siis pani käed kokku ja hakkas üht palwet lugema, mis talle kõige pealt meele tuli. Ta luges esiti fasa, kõigutades sealjuures woodi ääre peal jalgu, wiimaks kõwemini, nii et palwe lõpusõnad „... kui üts kõrd kooleme, sõs wõta, armas Eesuke, me engeke sa oma manu taiwahe“ — kuuldawale tulid.

„See oli ju õhtupalwe, rumal poiss!“ hüüdis kõrwalt toast rätsepp Nael, kes peremehele walget lambanahast pihtkasukat õmbles.

Ants ei pannud rätsepa märkust meelega tähelegi. Tal oli palwe loet, oli see nüüd õhtu- wõi hommikupalwe. Wastasel korral oleks ehk isagi, kes muidu palwe nõudmistega palju asja ei teind, wõind käskida uut palwet lugema hakata, mis Antsule sugugi ei meeldind. Ta tahtis täna rutem õue pääseda.

„Taat ae, taat! Kas Eesuke tsia enge ka oma manu taiwahe wõtt’?“ päris Ants kitsaid paigatud püksa woodi äärel jalga kiskudes.

„Tingimata! Ka taewas on sigu tarwis. Ja sina, Ants, kui sured, lähed sinna karjaseks,“ wastas rätsepp naerdes teisest toast, kuna peremees ikka weel mõttes aknast wälja wahtis.

Ants heitis põlgliku pilgu ukse poole, kust rätsepa ja tema poisi naerukihin kostis.

„Tsia eng? . . Mis sa rämpsid säääl, poiss! Tsial mõni eng? . . Ainult inimesel om eng. Dane jala kõwast kinni, wällan külm,“ tähendas Madis pojale noomiwalt.

Ta pani tahu ja noa käest ja hakkas enne wäljaminekut piipu põlema seadma.

„Kuda siis ainult inimesel hing on?“ päris rätsepp, et juttu alustada ja millegi üle rääkida, nagu see rätseppadel, kes talust fallu rändawad, wiisiks on.

„Inimese lõi Jummal.“

„Ka sea. . .“

„Noh, näet' — —“

„Ja nimelt. Piiblis seisab. Ja enne inimest weel. Kuuenda päewa hommikul, enne inimest weel lõi Jumal sea. Lõi lojused — nende hulgas ka sea. Siga on ju lojus, eks ole, Hunuse peremees?“

„Lojus? Lojus muidugi. Tuu pärast ei olegi tal enge. Lojused om inimestele toiduks

luud,“ seletas Madis, pikkamisi piibust suitsu puhudes.

„Siga on lojus. Lojus on inimesele, inime — aga ussile toiduks loodud. Siis peab ka ussil hing olema,“ naljatas rätsepp edasi. Ta oli nimelt kaunis laialt käind, mõndagi kuulnud ja lugend, sellepärast usuasjus kahtlew isik.

„Kuule, Aunuse peremees, sa oled palju sigu tapnud. Kas neil ei ole kõik samad elundid, nagu inimeselgi. Näituseks, süda, peaaju, kops, maks jne. Miks siis seal ei wõi ka hing olla?“

„Tsial? Ta om luom ja luomal enge ei ole, ütleb opetaja. Inimesele puhk aga Jummal esi oma enge sisse, nigu pühan kirjan sais.“

„Ah, kirjas ei ole, et Jumal loomile ka hinge oleks annud. Ja. See wõib kirja wiga olla. Paljugi puudub kirjas.“

Sa tapad loomi ja käid hoolega kirikus palwetamas, Madis. Aga seleta ometi,“ naljatas rätsepp edasi, „kuda see wõis olla, kui Jumal loomad ja inimesed lõi, nagu mõni kunstnik kunstitöö walmistab ehk nagu sina kewadel äkked ja adrad tegid, et ta siis ühele hinge andis, teisele aga mitte. Nagu sinul su tehtud äkked ja adrad ühe wõrra kallid ja tarwilised olid, neile kõigile wastawa arwu

osasid tegid, pulki panid, et töötada wõiksid, nii tegi ka wist Jumal oma loomistöö juures.“

Madis popsis hoolega piipu imeda, mis hästi põleda ei tahtnud, kergitas püksa kõrgemale, tõmbas wõõrihma koomale, pistis kindad kaenla alla, wõttis noa pihku ja hakkas wälja minema.

„Ah, mis sa n'd, Nael, säärast loba ajad. Ja wiel karjalatse kuuldes,“ noomis Madis uksest wälja minnes rätseppa. Ants kõigutas woodi äärel jalgu ja mõtles, unustades püksa kinni panemata.

Madis lonkis õues ühest feise. Näis, nagu wiiwitaks ta täna seatapmisega. Rätsepp irwitab poisiga toas naerda oma nalja üle Madisega.

Õhtul, söögi juures, rääkisid perelised, et tänane seatapmine ei olla hästi õnnestand. Peremees olla mõttes olnud ja käsi kas wäri-send wõi wääratand — noapiste ei olla mitte südamesse sattund, waid kuhugi kõrwale. Siga olla kaua eland ja waewlend. Ka weri jooksnud halwasti, pritsind kõik kohad ja Miili pearätiku täis.

Madis waidles wastu. Tema käsi ei wäri-sewat kunagi tapmise juures. Ka täna mitte. Ta olla ainult enne noaga pistmist pisut kuu-latama jäänd, kuda harakas aiateibas nagu

rääkides sädistand. Ja sellest wiga tulnudki: piste ei olla hästi trehwand. Teist korda tema aga ei torka millaski...

Kui Madis kausist sea keedetud südame tüki söömiseks wõttis, wilksatas tal jällegi jonnakalt, täna juba mitmendat korda küsimus peas: „Kui tal siiski eng olli?“

Lihakausist tõuswat auru wahtides, kujunes Madise silmi pilt, kuda sea lõppemise järele tema hing wäikese ilusa pörsa kujul auru- lises olekus wälja tuli, õhus aegapidi edasi liikus, üles kõrgele tõusis ja wiimaks, nagu udu, seal ära kadus, tuule käes laiali walgus.

Madis peatas söömisel ja mõtles. Wiimaks tõusis ta pikkamisi laua tagant üles, pörutas rusikaga wastu lauda ja ütles endamisi:

„Tsial ei wõi ikki enge olla!“

Lauas olew pererahwas jäi peremehe weidra oleku ja ütluse üle imestunult üksteise otsa wahtima, kuna Madis, söömist lõpetamata, lonkides ära tahakambri läks.

Sisu.

	lhk.
Armulaual	5
Marmo	35
Saunas	55
Kui kuused särawad	65
Kaewikus	75
Ants Roomets	87
Seatapmine	109